

Masterproef Politieke Communicatie

Niet alle factchecks zijn factchecks

**Onderzoek naar de kwaliteit van factchecks gepubliceerd in
Vlaamse geschreven media**

Pieter De Vocht

Promotor: Prof. Dr. Stefaan Walgrave

Verslaggever: Prof. Dr. Steve Paulussen

Master Politieke Communicatie (www.politiekecommunicatie.be)

Rolnummer student: 20185792

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen

Academiejaar 2018-2019

Voorwoord

Met de voorliggende masterproef komt een einde aan de opleiding politieke communicatie. Het is een leerrijk traject geweest. Nog meer dan voordien heb ik me kunnen verdiepen in een van mijn favoriete hobby's: politiek. Daarnaast leerde ik een nieuw journalistiek genre ontdekken dat me oprecht interesseert: factchecking. Het realiseren van dit eindwerk is geen individueel parcours. Onderweg werd ik geholpen door verschillende mensen, elk met hun eigen invalshoek en bijdrage aan dit werk.

In de eerste plaats wil ik mijn promotor Stefaan Walgrave bedanken voor de intensieve begeleiding. In het eerste semester probeerden we samen het onderwerp van deze masterproef af te bakenen, maar in het tweede semester begon de motor te sputteren. Een stage combineren met het schrijven van een masterproef is niet van de poes. Na maanden van weinig productiviteit moest ik een paar versnellingen hoger schakelen in april en mei. Hierbij kon ik altijd rekenen op motiverende feedback van mijn promotor. Zonder hem had ik wellicht mijn masterproef afgewerkt in augustus. Zijn begeleiding was een enorme meerwaarde voor het onderzoek.

Ook wil ik enkele mensen uit mijn naaste omgeving bedanken. Mijn oudere zus, mama en papa die er steeds waren om teksten na te lezen, te corrigeren en mij inhoudelijk bij te staan, mijn vriendin voor de aanmoedigende woorden, de familie Vandewalle voor hun gastvrijheid en mijn ouders die mij aanmoedigden om een opleiding te kiezen die me passioneert. Dankzij hun ondersteuning heb ik deze masterproef kunnen indienen zoals die nu voor u ligt.

Tot slot hoop ik dat u, beste lezer, deze masterproef even leerrijk en interessant vindt als ik bij het schrijven ervan.

Pieter De Vocht

11 juni 2019

Abstract

Fact-checking is on the rise worldwide. This research focuses on external fact-checking: the analysis and evaluation of statements by politicians, political parties, news media and public figures. Between 2014 and 2018 the number of fact-check organisations worldwide has quadrupled, the number of published fact-checks probably increased even more. A news article is tagged as 'fact-check', but is that correct? The International Fact-Checking Network (IFCN) published rules that serve as a quality label for fact-checkers worldwide.

But what about the Flemish media? Here too, the fact-check label is often used, but none of these fact-checkers are to be found in the official international databases. This master's thesis looks at the quality of fact-checks that appeared in the Flemish written media between January 1, 2012 and April 17, 2019. 490 Flemish fact-checks were coded and subsequently analysed. A descriptive part focuses on general trends and evolutions. An explanatory part looks at what determines the quality of a fact-check. Quality is measured through the criteria from the IFCN: thoroughness, transparency, impartiality and systematics. This dependent variable is compatible with independent variables such as the year and medium of publication.

The conclusion of this research is that fact-checking is not done right in Flemish media, except for Knack. All other media show very little transparency, thoroughness, impartiality and methodology. Another remarkable conclusion is that, contrary to the worldwide trend to fact-check mostly political claims, Flemish media only fact-check Belgian politicians 15% of the times. Most of the fact-checks are about health, relations, technology and science.

Key words: fact-check, Flemish newspapers and magazines, quantitative content analysis, Knack, database, quality

Word count: 22 624

Inhoud

Voorwoord.....	2
Abstract.....	4
Figuren- en tabellenlijst.....	8
1 Inleiding.....	10
2 Theoretisch kader	11
2.1 Geschiedenis van factchecking.....	13
2.2 Praktijken.....	14
2.2.1 <i>Afspraken tussen factcheckorganisaties</i>	14
2.2.2 <i>Verschillen in de praktijk</i>	16
2.2.3 <i>Kritiek op factchecking</i>	18
2.3 Effecten.....	18
2.4 Vlaamse landschap van factchecks	20
2.4.1 <i>Onafhankelijke factcheckorganisaties</i>	20
2.4.2 <i>Factcheckorganisaties van nieuwsmedia</i>	21
3 Onderzoeksvragen	24
4 Methodologie	25
4.1 Verzameling van data	25
4.2 Methode van data-analyse.....	26
4.3 Definiëring van kwaliteit als afhankelijke variabele	37
5 Resultaten	39
5.1 Beschrijvend gedeelte	39
5.2 Verklarend gedeelte	53
5.2.1 <i>Grondigheid</i>	53
5.2.2 <i>Transparantie</i>	59
5.2.3 <i>Onpartijdigheid</i>	66

5.2.4	<i>Systematiek</i>	74
6	Conclusie	79
7	Discussie.....	83
7.1	Beperkingen in het onderzoek	83
7.2	Suggesties voor vervolgonderzoek.....	84
	Bibliografie.....	85
	Bijlagen	90

Figuren- en tabellenlijst

Figuur 1: Aantal gepubliceerde factchecks per jaar.....	39
Figuur 2: Politieke factchecks per jaar	47
Figuur 3: Overzicht oordeel van factchecks.....	51
Figuur 4: Gemiddeld aantal bronnen per factcheck per jaar.....	54
Figuur 5: Gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck.....	62
Tabel 1: Verschillende beoordelingsschalen van factchecks in de VS	17
Tabel 2: Aantal gepubliceerde factchecks per medium.....	26
Tabel 3: Codeboek deel 1.....	27
Tabel 4: Codeboek deel 2.....	28
Tabel 5: Codeboek deel 3.....	30
Tabel 6: Codeboek deel 4.....	31
Tabel 7: Codeboek deel 5.....	32
Tabel 8: Codeboek deel 6.....	32
Tabel 9: Codeboek deel 7.....	34
Tabel 10: Harmonisatie verschillende schalen Vlaamse media	36
Tabel 11: Omzetting IFCN-criteria naar meetbare variabelen.....	38
Tabel 12: Aantal gepubliceerde factchecks per medium.....	40
Tabel 13: Aantal gepubliceerde factchecks per jaar per medium	41
Tabel 14: Aantal gepubliceerde factchecks per auteur	42
Tabel 15: Tien meest voorkomende thema's in Vlaamse factchecks	43
Tabel 16: Meest gefactcheckte personen of organisaties	44
Tabel 17: Professionele achtergrond van gefactcheckte	45
Tabel 18: Communicatiekanaal van claim	46
Tabel 19: Belgische politieke partijen als gefactcheckte	48
Tabel 20: Populairste bronnen (meer dan zes vermeldingen)	49
Tabel 21: Populairste bronnen op organisatieniveau (vanaf 10 vermeldingen)	50
Tabel 22: Vorm van het oordeel	50
Tabel 23: Kruistabel oordeel van factcheck per medium	52

Tabel 24: Aantal auteurs per medium	53
Tabel 25: Gemiddeld aantal bronnen per factcheck per medium.....	54
Tabel 26: Aantal (minder) kwaliteitsvolle bronnen per medium.....	56
Tabel 27: Gemiddeld aantal kwaliteitsvolle bronnen per factcheck per medium.....	57
Tabel 28: Zichtbaar contacteren van gefactcheckte.....	58
Tabel 29: Percentage factchecks met conclusie per medium	60
Tabel 30: Percentage factchecks met oordeel per medium	60
Tabel 31: Gemiddeld aantal geschreven bronnen per medium	61
Tabel 32: Informatie over organisatiestructuur en juridische status op website.....	63
Tabel 33: Methodologie van factchecking op website	64
Tabel 34: Correctiebeleid op website	65
Tabel 35: Aantal politieke factchecks gepubliceerd per medium per politieke partij.....	69
Tabel 36: Gecontacteerde politici in factchecks	70
Tabel 37: Gecontacteerde politieke partijen in factchecks	71
Tabel 38: Transparantie over financiering.....	72
Tabel 39: Transparantie over achtergrond medewerkers	72
Tabel 40: Gemiddeld, minimum- en maximaal aantal gebruikte bronnen per factcheck per medium	75
Tabel 41: Percentage factchecks dat minder dan twee of drie bronnen vermeld	76
Tabel 42: Gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck per medium	77
Tabel 43: Gefactcheckte zichtbaar gecontacteerd	78

1 Inleiding

Vals nieuws of *fake news*. Sinds Donald Trump in de Verenigde Staten (VS) die twee woorden in de mond nam, zijn ze wereldwijd een gekend begrip geworden. Lazer et al. (2018) definiëren het als volgt:

“...fabricated information that mimics news media content in form but not in organizational process or intent. Fake-news outlets, in turn, lack the news media’s editorial norms and processes for ensuring the accuracy and credibility of information.”

Er wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen *fake news* en media die vals nieuws zouden verspreiden. In dit geval beweren Lazer et al. (2018) dat het gaat over ontbrekende redactionele normen en processen om de nauwkeurigheid en geloofwaardigheid van informatie te waarborgen. Lazer et al. duiden verder ook het verschil tussen desinformatie en misinformatie. Beiden betreffen onjuiste informatie, maar bij desinformatie is verspreiden van foute informatie het doel. Om duidelijkheid te scheppen in het publieke debat starten organisaties met factchecking. Zij proberen waarheid van leugen te scheiden. Het label is intussen alom gekend. Iemand doet een gewaagde uitspraak, en de dag nadien staat in de krant of op een website een factcheck waarin wordt beoordeeld of die uitspraak wel of niet waar is. Een voorbeeld van een factcheck: “Loonsverhoging gaat voor 90 procent naar de staat” (Mooijman, 2019). Het gaat hier over een uitspraak van Jo Mellemans in een interview van De Tijd. Mellemans is CEO van een poetsbureau en wordt door de krant geciteerd. Het is echter een journalist van De Standaard die bedenkingen heeft bij deze uitspraak en besluit om er een factcheck over te schrijven.

Een internationaal netwerk voor factcheckers (International Fact-Checking Network of IFCN) stelde regels op die een garantie bieden op kwaliteitsvolle factchecks. Factcheckorganisaties die voldoen aan de vereisten krijgen een vinkje van het IFCN, om aan te tonen dat hun factchecks voldoen aan hoge standaarden. In België publiceren verschillende media factchecks, maar geen enkel medium is in het bezit van het IFCN-vinkje. Wat is dan de kwaliteit van factchecks verschenen in Vlaamse geschreven media? In welke mate stemmen die overeen met de criteria van het IFCN? En zijn er factoren die verklaren waarom sommige factchecks kwaliteitsvoller zijn dan andere?

2 Theoretisch kader

Factchecking bestaat al lang in de journalistiek. Journalisten rapporteren niet alleen informatie, ze trachten ook nieuws te produceren. Nieuws wordt geproduceerd door bijvoorbeeld te interviewen. Journalistiek wordt dan ook beschreven als een *fact-centered discipline*, een discipline waarin de feiten centraal staan (Chalaby, 1996; Waisbord, 2013).

In de traditionele betekenis van het woord slaat factchecking op de interne procedures die journalisten hanteren bij het controleren van bronnen, vooraleer een artikel gepubliceerd wordt (Graves & Amazeen, 2019). Deze controleroutine wordt ook interne factchecking genoemd. Het is een professionele bezorgdheid om feitelijk correct te zijn. Sinds het begin van de 21ste eeuw is echter een nieuwe vorm van factchecking opgedoken die sindsdien aan belangstelling heeft gewonnen: externe factchecking. Bij deze nieuwe vorm van factchecking vindt het proces niet plaats voor het artikel is gepubliceerd, maar achteraf. Het betreft een analyse, die gebaseerd is op feiten, over een publieke claim gemaakt door een politicus, politieke partij, nieuwsmedium, vereniging of andere organisatie. Sommigen vernauwen factchecking echter tot het verifiëren van politieke uitspraken (Graves, Nyhan, & Reifler, 2016). Een van de bekendste politici die regelmatig gefactcheckt wordt, is Amerikaans president Donald Trump. Toen Trump voor de camera zei dat Puerto Rico van het Amerikaans Congres 91 miljard dollar kreeg na een orkaan en dat geen enkele staat in de VS ooit meer kreeg, werd hij gefactcheckt door The Washington Post (Glenn Kessler, 2019). Hun oordeel was drie Pinokkio's, een signaal dat factchecker Glenn Kessler de claim van Trump grotendeels onwaar verklaart. Het is belangrijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen interne factchecking en het genre factchecking dat Donald Trump ongelijk gaf. Deze masterproef behandelt enkel de laatstgenoemde vorm van factchecking, een nieuw journalistiek genre: externe of *post hoc* factchecking.

Het doel van externe factchecking (vanaf nu 'factchecking') is vaak drieledig (Amazeen, 2013; Graves & Amazeen, 2019). Dit betekent niet dat alle factcheckorganisaties deze drie doelen nastreven. Wie alle factcheckorganisaties onder de loep neemt, kan drie grote lijnen onderscheiden. Ten eerste trachten factcheckers correcte informatie te verspreiden en incorrecte informatie te bestrijden. Ten tweede proberen sommige factcheckers het gedrag van politici te beïnvloeden. De schrik om gefactcheckt te worden, zou ervoor (moeten) zorgen dat politici minder snel ongegronde uitspraken doen (Amazeen, 2015). Sommige factcheckorganisaties stellen zichzelf dus voorop om politici aan te moedigen voorzichtig te zijn in hun retoriek, maar ook om fouten te erkennen. Het moet volgens die organisaties drempelverlagend werken. Op die manier wordt desinformatie vanaf de bron bestreden. Factchecking draagt dus een zeker gehalte van confrontatie met zich mee. Want het feit dat de journalist een factcheck produceert over een claim, zegt dat de factchecker publiekelijk de

waarachtigheid van de claim van het individu of de organisatie in twijfel trekt of ervan uitgaat dat de lezer dit doet. Het derde en laatste doel van factcheckers is een verandering bewerkstelligen in de eigen sector, namelijk die van de journalisten. Het is de taak van een journalist om waakzaam te zijn over welke inhoud verschijnt in hun medium. Factchecking kan ervoor zorgen dat journalisten kritischer staan ten aanzien van politici. Naast politieke factchecking is er echter ook niet-politieke factchecking. Het komt voor dat factcheckers interviews en *headlines* die verschenen in een ander medium besluiten te controleren. Factcheckers streven er dus naar dat het publieke discours gebaseerd is op feiten. Volgens Amazeen (2013) heeft het nieuwe journalistieke genre er ook voor gezorgd dat journalisten meer aandacht hebben voor de verantwoordelijkheid die ze dragen om politici ter verantwoording te roepen.

Factchecking kan beschouwd worden als een tool. Het is een middel in de bestrijding van desinformatie. Om desinformatie te kunnen bestrijden, is veel correcte informatie nodig. Om zo correct en helder mogelijk te zijn, verschilt factchecking als genre op een aantal vlakken met gewone journalistiek. Ten eerste schrijven journalisten vaak een 'gesloten' verhaal waarbij ze niet alle bronnen prijsgeven, bij factcheckers is dit noodzakelijk. Het doel is om op deze manier transparantie na te streven. Wie kijkt naar de grote factcheckorganisaties ziet dat een factcheck schrijven veel verder gaat dan een samenhangend en interessant verhaal brengen. De transparantie van bronnen moet ervoor zorgen dat lezers van een factcheck begrijpen hoe de factchecker tot zijn oordeel is gekomen en er hetzelfde over denken. De journalist maakt een oefening in eerlijkheid en bescheidenheid. Hij heeft de waarheid niet in pacht en tracht alle puzzelstukken op tafel te leggen, zodat de lezer kan zien hoe de puzzel gemaakt werd. In gewone journalistiek krijgt de lezer enkel de gemaakte puzzel te zien. Bijgevolg heeft het schrijven van factchecks een andere logica en vereist het van de journalist een andere aanpak. Wie een factcheck leest, zou eigenlijk zonder het oordeel van de auteur, en dus louter gebaseerd op de informatie geproduceerd en gerapporteerd door de bronnen in de factcheck, tot dezelfde conclusie moeten komen als de auteur en begrijpen waarom de auteur tot dat oordeel is gekomen.

Ten tweede is de aanleiding van de publicatie verschillend. Een factcheck wordt enkel geschreven naar aanleiding van een publieke claim die iemand maakte. In de gewone journalistiek zijn niet alleen claims een aanleiding voor nieuwsberichten, denk maar aan columns, opiniestukken of verslagen.

Een derde verschil is het vormelijke aspect. Bij factchecks wordt namelijk een oordeel gemaakt op het einde van de factcheck. Een definitief antwoord op de vraag: "Is deze uitspraak waar?". In nieuwsberichten wordt geen oordeel geformuleerd op het einde van de artikels. Deze verschillen zorgen ervoor dat factcheckers anders aan de slag gaan dan journalisten, ze volgen een andere

procedure waarbij de zoektocht naar de waarheid en transparantie centraal staat. Factchecking situeert zich als het ware op de grens tussen wetenschap en journalistiek.

2.1 Geschiedenis van factchecking

De opkomst van factchecking is te situeren samen met de opkomst van het wereldwijde web (Graves & Amazeen, 2019). Toen het internet in de VS opkwam in de jaren negentig zijn de eerste onlineblogs geschreven. Het gaf de gewone burger een platform om zijn of haar mening te delen met iedereen, ook met politici. Zo zagen de eerste politieke bloggers het licht. Ze richtten eigen factcheckwebsites op zoals Snopes.com en gebruikten hun platform om beweringen van Amerikaanse politici te verifiëren (“Snopes”, z.d.). Na de eeuwwisseling sprong de eerste grote organisatie op de kar: de universiteit van Pennsylvania. Een onderzoeksafdeling van de universiteit besloot in 2003 Factcheck.org op te richten (“FactCheck.org”, z.d.). Een website waarop beweringen van Amerikaanse politici gecontroleerd worden op hun feitelijke correctheid. Het doel van de organisatie is volgens de website om kiezers te helpen aan juiste informatie en het verhelpen van misleiding en verwarring in de Amerikaanse politiek. In 2004 vonden presidentiële verkiezingen plaats in de VS en was er een merkbare stijging van het gebruik van de term ‘factchecking’ door journalisten. Factcheck.org bleef enkele jaren de enige grote factcheckorganisatie in Amerika tot in 2007 twee nieuwe spelers op de markt kwamen: PolitiFact en Fact Checker (Kessler, z.d.; “PolitiFact”, z.d.). PolitiFact werd opgericht door de grootste krant in de Amerikaanse staat Florida, de Tampa Bay Times. Die besloot een medium op te starten dat zich focust op het verifiëren en beoordelen van claims van politici op nauwkeurigheid. Het medium is een verkiezingsproject van de krant. Wie vandaag naar de website van PolitiFact surft, stelt vast dat het verkiezingsproject uit zijn voegen gebarsten is. Onder leiding van Bill Adair, die door sommigen intussen beschouwd wordt als de paus van de factcheck, controleert PolitiFact niet alleen politici in Florida, maar in de volledige Verenigde Staten (Jagers, 2018). Ondertussen maakt PolitiFact geen deel meer uit van Tampa Bay Times, hoewel ze nog steeds dezelfde eigenaar hebben (non-profitorganisatie Poynter Instituut). Fact Checker werd gesticht door The Washington Post, een van de grote kranten in de VS. Factcheck.org, PolitiFact en Fact Checker worden steevast in elk onderzoek over factchecking aangehaald als pioniers en giganten in het vakgebied. Samen vormen ze *the big three* van het factcheckgenre.

Bill Adair is een naam als een klok in de wereld van factchecking (Jagers, 2018). Hij stond aan de wieg van PolitiFact en startte daarna Duke Reporters’ Lab, een centrum voor journalistiek onderzoek aan de universiteit van Duke. De centrale focus van het centrum ligt op factchecking (Duke Reporters’ Lab, 2018). Het centrum van Bill Adair rapporteert dat er momenteel, op 16 mei 2019, 160 actieve factcheckorganisaties actief zijn. In vergelijking met 2014, toen de telling van factcheckers begon, is

deze stijging opmerkelijk. Toen telde het centrum slechts 44 factcheckorganisaties (Adair, 2016). In slechts enkele jaren tijd is het aantal politieke factcheckorganisaties wereldwijd verschillende keren verdubbeld (Stencel & Griffin, 2018). Van 44 organisaties in 2014 naar 160 in 2019, factchecking is duidelijk populair. Meer dan 90% van die organisaties werden opgericht sinds 2010, wat de trend bevestigt die ook Graves & Amazeen (2019) aangeven.

De sterke opkomst van factcheckorganisaties valt samen met enkele uitdagingen voor de sector. Als elke factchecker zijn eigen methode gebruikt, welke methode is dan de meest correcte? Om de kennis te bundelen en uitwisseling tussen factcheckers te stimuleren, is in 2015 het IFCN opgericht. Het biedt onderdak aan alle factcheckinitiatieven en probeert *good practices* te verspreiden. Het IFCN is opgericht door het Poynter Instituut in Florida, hetzelfde instituut dat PolitiFact ondersteunt. Het bekendste exportproduct van het IFCN voor factcheckers is hun '*Code of Principles*', eigenlijk een handleiding voor kwaliteitsvol factchecking (Poynter, 2018). Daarnaast biedt het IFCN ook financiële ondersteuning en organiseert het jaarlijks een bijeenkomst voor factcheckers wereldwijd: Global Fact-Checking Summit. De eerste editie vond plaats in Londen in 2014 en wist een vijftigtal gegadigden aan te trekken. De vijfde en meest recente editie vond plaats in Rome in 2018 (Funke, 2018). Er waren meer dan 200 mensen van 56 verschillende landen aanwezig en drie dagen lang zijn praktijken en methoden uitgewisseld tussen academici, journalisten, studenten en factcheckers.

2.2 Praktijken

In dit hoofdstuk worden praktijken en methoden besproken die courant zijn in het genre. In het eerste deel wordt dieper ingegaan op de afspraken die bestaan tussen factcheckorganisaties. Vervolgens wordt gekeken naar verschillen in de praktijk en kritiek op factcheckorganisaties.

2.2.1 Afspraken tussen factcheckorganisaties

Het IFCN ontwikkelde een *Code of Principles* die factcheckorganisaties helpt bij het nastreven van kwaliteitsvolle factchecks. Wie de principes volgt, verdient het vinkje van IFCN. De code wordt momenteel gevolgd door 66 factcheckorganisaties waaronder *the big three* (Poynter, z.d.). Wie het goed wil doen, houdt zich best aan deze standaarden. Maar wat staat nu precies in die code?

De principes van het IFCN bestaan uit vijf verplichtingen die op de website van het IFCN te vinden zijn (Poynter, z.d.-b). Een factchecker krijgt pas een officieel IFCN-vinkje als die voldoet aan de vijf voorwaarden. De eerste verplichting is onpartijdigheid en eerlijkheid. Dit betekent dat de factchecker dezelfde standaard handhaaft voor elke factcheck en dat er geen partij of ideologie gevisieerd wordt. Factchecking mag niet geconcentreerd zijn op politiek links of politiek rechts en hetzelfde proces moet

gevolgd worden bij elke factcheck. Daarnaast moet het bewijs dat in de factcheck wordt opgevoerd, de basis zijn voor de conclusie. De bronnen vormen de basis voor de conclusie. Ten slotte mogen factcheckers geen beleidsmatige standpunten innemen over de onderwerpen die ze factchecken.

De tweede verplichting betreft de transparantie van bronnen. Het IFCN verwacht dat lezers van factchecks zelf de gebruikte bronnen kunnen raadplegen. Dit vereist van de factchecker dat alle bronnen met genoeg details vermeld worden, zodat de lezer zelf op onderzoek kan gaan en de factcheck kan controleren.

Een derde verplichting van het IFCN is transparantie betreffende financiering en organisatie. Wie factcheckt, mag dit niet doen in opdracht van geldschieters zonder dit duidelijk aan te geven. Het is essentieel dat de geldschieters van een factcheckorganisatie geen invloed uitoefenen op de conclusies van factcheckers. Om deze transparantie te kunnen bieden, moeten factcheckorganisaties gedetailleerd beschrijven wie werkt in de organisatie, hoe de organisatie functioneert en wat de juridische status is. Indien de lezer dit wilt, moet hij of zij dus een heus achtergrondstuk kunnen raadplegen over de medewerkers en factcheckers bij een organisatie en hoe die functioneren. Op de website van PolitiFact staat bijvoorbeeld een kleine biografie van elke journalist ("PolitiFact", z.d.). Ook is een aanzienlijk deel van de website toegewijd aan het blootleggen van de financiering van de organisatie en aan helderheid creëren in de procedures van het factchecken. PolitiFact schrijft dat dezelfde transparantie die ze eist van politici, ook geldt voor de eigen redactie. Ten slotte moeten lezers ook een duidelijke indicatie krijgen van de factcheckorganisatie om met hen te kunnen communiceren. Interactie tussen lezer en organisatie wordt aangemoedigd.

Ook de vierde verplichting gaat over transparantie. Wie een ondertekenaar van de *Code of Principles* van het IFCN wilt zijn, moet transparant zijn over methodologie. Dit betekent dat factcheckers hun methode openbaar maken voor hun lezers. Het gaat over het selecteren, onderzoeken, schrijven, bewerken, publiceren en corrigeren van factchecks. Een goede factchecker moet volgens het IFCN zijn lezers aanmoedigen om claims die gefactcheckt kunnen worden, op te sturen. Het moet voor een lezer duidelijk zijn waarom en hoe gefactcheckt wordt bij een factcheckorganisatie. Op de website van PolitiFact wordt bijvoorbeeld uitgelegd op welke criteria een claim geselecteerd wordt voor een factcheck. Een eerste vraag is of de claim gebaseerd is op feiten die te controleren zijn. Ten tweede stelt de journalist zich de vraag of de claim ruimte laat voor misleidende conclusies. Zouden lezers verkeerde conclusies kunnen trekken op basis van deze claim? Daarnaast wordt ook gekeken of de claim significant is en of de claim verspreid of herhaald zou kunnen worden door anderen. Het is duidelijk dat deze criteria dicht aanleunen bij de problematiek van verspreiden van *fake news*. Een

laatste criterium is een reflectie van de journalist. Die moet zichzelf afvragen: als een normale mens deze claim leest of hoort, zou die denken ‘Is dit waar?’.

Ondanks deze criteria is er veel ruimte voor journalistieke interpretatie. Dit hoeft niet negatief te zijn. Bill Adair zegt hierover dat journalisten geleid worden door hun ‘*news sense*’, een oordeel van journalisten of iets nieuwswaardig en bijgevolg misschien ‘factcheckwaardig’ is. Onderzoek van Marietta et al. (2015) bevestigt dat factcheckers geen sociale wetenschappers zijn, en zich niet volledig door regels en axioma’s laten leiden, maar dat ervaring een belangrijke determinant is bij het selecteren van factcheckwaardige claims. De vraag stelt zich dus waar deze *news sense* toe leidt. Worden bepaalde politici meer gefactcheckt dan andere? Komen bepaalde thema’s meer aan bod dan andere?

Ook bij het publiceren van een factcheck hanteert PolitiFact een strikte procedure. Na de analyse stelt de factchecker zelf voor welk oordeel een claim zou moeten krijgen. Vervolgens wordt het artikel bewerkt en gecontroleerd door een panel van minstens drie editors die het definitieve oordeel bepalen. De drie editors tellen zichzelf enkele vragen zoals: Is de claim letterlijk waar? Is er een andere manier om de claim te lezen? Is er ruimte voor interpretatie? Zijn er in het verleden gelijkaardige claims gecontroleerd en wat was ons oordeel toen? Voor dit laatste wordt de term ‘*PolitiFact jurisprudence*’ gebruikt, een verwijzing naar rechtspraak in het juridische stelsel waarbij eerdere rechtspraak de basis vormt voor toekomstige rechtspraak.

De vijfde en laatste verplichting slaat op het correctiebeleid van een factcheckorganisatie. Een correctiebeleid is een beleid dat gevoerd wordt bij het corrigeren van fouten in factchecks. Factcheckers moeten hun correctiebeleid openbaar maken en het nauwgezet volgen. Als factchecks gecorrigeerd worden, gebeurt dit helder en transparant zodat de lezer de correcte versie kan lezen.

Het is belangrijk te vermelden dat factcheckorganisaties vaak kenmerken vertonen die gelijk zijn op deze *Code of Principles*, zonder dat ze officieel het IFCN-vinkje kregen (Graves & Amazeen, 2019). Deze afspraken zijn de maatstaf in de sector.

2.2.2 Verschillen in de praktijk

Op niveau van de factcheck zijn enkele verschillen merkbaar tussen factchecks. Enkele kenmerken zijn typerend voor een goede factcheck zoals beschreven in de *Code of Principles* van het IFCN. Er zijn echter nog verschillen in de vormelijke inhoud van factchecks tussen organisaties. Sommige organisaties stellen zichzelf explicietere regels voorop dan het IFCN, anderen houden het bij de basisafspraken. Een goed voorbeeld van een organisatie die zeer uitvoerig bezig is met regels is PolitiFact (“PolitiFact”, z.d.). Wie de website erbij neemt, kan zeer veel uitleg vinden over de manier

waarop de organisatie te werk gaat. Andere organisaties beperken zich tot het loutere minimum dat verwacht wordt van het IFCN.

Een tweede verschil tussen factcheckorganisaties is het gebruik van schalen om een claim te evalueren. PolitiFact, Factcheck.org en Fact Checker zijn alle drie bekende en gerenommeerde factcheckers (Graves & Amazeen, 2019). Hoewel ze samen de drie grootste factcheckers zijn van de VS, hanteren ze niet dezelfde meetinstrumenten voor hun conclusie. Zo werkt PolitiFact met een Truth-O-Meter (Holan, 2018). Die ziet eruit als een wetenschappelijke meter, met een naald die gaat van waar, grotendeels waar, half waar, grotendeels onwaar tot onwaar. Naast de waarden die op de meter staan, is er nog een extra mogelijke uitkomst van een factcheck bij PolitiFact. Als de claim die gefactcheckt wordt niet alleen onwaar maar ook ‘belachelijk’ is, is het resultaat van de factcheck een wetenschappelijke meter die in vlammen staat met daarbij de woorden ‘*pants on fire*’. Die laatste uitdrukking wordt dus gebruikt voor beweringen die volledig inaccuraat en ridicul zijn, een negatievere connotatie dan onwaar. Bij Fact Checker gebruiken ze Pinokkio als richtlijn. Een bewering krijgt vier Pinokkio’s als die onwaar is en één Pinokkio als die grotendeels waar is. Een bewering die volledig waar is, krijgt het Gepetto-vinkje, genoemd naar de maker van Pinokkio volgens het sprookje. Bij FactCheck.org ten slotte gooien ze het over een andere boeg. Zij publiceren enkel factchecks van beweringen die onwaar bleken te zijn. Beweringen die bleken waar te zijn, worden dus niet bekend gemaakt. Bij Factcheck.org publiceren ze ook geen schaal die een oordeel velt over de claim. Ze vinden dat instrumenten zoals de meter van PolitiFact of de Pinokkio’s van Fact Checker de informatie nodeloos vereenvoudigen. Elke schaal is van nature ook subjectief, want het verschil tussen een of twee Pinokkio’s is een kwestie van interpretatie en kan bekritiseerd worden, zeggen ze bij Factcheck.org (Jackson, 2012). Sommige uitspraken zijn duidelijk waar, terwijl andere aantoonbaar vals. Bovendien is er geen officiële graad van leugenachtigheid. Naast deze argumentatie schrijft Graves (2013) dat het ook een kwestie van tijd is bij Factcheck.org. Elke factcheck die geschreven wordt over een claim die waar blijkt te zijn, betekent dat er minder tijd is om valse uitspraken te ontkrachten. En dat is het doel van de organisatie.

Tabel 1: Verschillende beoordelingsschalen van factchecks in de VS

Medium	Schaal van de factcheck					
	Waar	Grotendeels waar	Half waar	Grotendeels onwaar	Onwaar	Pants On Fire
<i>PolitiFact</i>						
<i>The Factchecker</i>	Gepetto	1 Pinokkio	2 Pinokkio’s	3 Pinokkio’s		4 Pinokkio’s
<i>FactCheck.org</i>		/		Alleen beweringen die onwaar zijn, worden gepubliceerd.		

2.2.3 Kritiek op factchecking

Wie de literatuur over factchecking erbij neemt, merkt dat er ook kritiek is op het genre (Graves & Amazeen, 2019). De vraag wordt luidop gesteld of factcheckers wel de waarheid in pacht hebben en of ze op een betrouwbare en consistente manier tot hun conclusies komen. In een onderzoek van Marietta et al. (2015) zijn factchecks van *the big three* over dezelfde thema's verzameld en vergeleken. De thema's zijn klimaatverandering, racisme in de Amerikaanse samenleving en de groeiende nationale schuld. Ze vonden enkele identieke claims die door verschillende organisaties gefactcheckt werden, maar waarbij die factchecks tot een ander oordeel kwamen. Het is dus geen absolute zekerheid dat verschillende factcheckers bij eenzelfde claim tot dezelfde conclusie komen. De conclusie van het onderzoek van Marietta et al. luidt nochtans dat alle neuzen in dezelfde richting staan. De drie factcheckorganisaties die onderzocht werden, spreken elkaar niet tegen op vlak van de genoemde thema's. Zo zullen bijvoorbeeld claims die klimaatverandering ontkennen steeds worden tegengesproken in factchecks. Ondanks zeldzame verschillen (in drie gevallen) streven de factcheckorganisaties dus voor dezelfde waarheden. Het is echter geen exacte wetenschap.

De waarheid bepalen over een (politieke) claim vereist vaak nuance en goed oordeel, ook bij het selecteren van bronnen om de waarachtigheid te controleren. Officiële statistieken van een overheid zijn een objectieve bron. Wanneer diezelfde bron geïnterpreteerd wordt door een expert is er wel ruimte voor subjectiviteit. Dit zorgt ervoor dat factcheckers altijd verwijten kunnen krijgen over fouten en vooringenomenheid naargelang welke bronnen ze raadplegen en hoeveel ruimte die bronnen krijgen in de factcheck. De vraag stelt zich of factchecking niet kwetsbaar is voor *framing* of interpretatie, het tegenovergestelde van wat het beoogt. Deze twijfels worden door factcheckorganisaties ernstig genomen en gebruikt om het medium sterker bestand te maken voor kritiek. De regels die het IFCN opstelde, bieden de beste garantie tegen deze kritiek. De regels moeten leiden tot consistentie en betrouwbaarheid. Dit betekent dat dezelfde uitspraak door andere factcheckers hetzelfde oordeel zou moeten krijgen, de repliceerbaarheid van factchecks. Met dezelfde bronnen moeten anderen ook tot dezelfde conclusie komen. De redenering gaat dat een consistente en betrouwbare methode resulteert in kwaliteitsvolle factchecks.

2.3 Effecten

Zoals vermeld in de inleiding heeft factchecking enkele doelen voor ogen. Het bestrijden van foute informatie, burgers informeren en politici aanmoedigen om voorzichtiger te zijn bij het doen van

uitspraken zijn enkele van die doelen. Gezien deze masterproef focust op de kwaliteit van factchecking in Vlaanderen worden de effecten van het nieuwe journalistieke genre niet uitgebreid besproken. Hieronder wordt een kort overzicht gegeven van de vaakst genoemde effecten, namelijk deze op burgers, politici en journalisten.

De effecten van factchecking zijn te verdelen in drie pijlers. Een eerste effect is het effect van factchecking op de individuele gedachten, overtuigingen en attitudes van burgers. De veronderstelling is dat wie een factcheck leest, correcte informatie krijgt over een onderwerp. Op die manier kan foute informatie in het publieke discours bestreden worden. De vraag stelt zich echter of foute informatie even goed bestreden kan worden als ze verspreid wordt. Sommige onderzoeken tonen aan dat factchecking de kans verhoogt dat burgers hun attitudes bijstellen, anderen spreken over een minimale impact (Graves, 2019). Denk bijvoorbeeld aan supporters van Donald Trump in de campagne voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 2016. Een onderzoek van Swire, Berinsky, Lewandowsky, & Ecker (2017) toonde aan dat correcties op de onwaarheden verkondigd door Donald Trump een minimale impact hadden op hun kiesintenties.

Een tweede effect vindt plaats bij publieke (politieke) figuren. Factcheckers willen foute informatie bestrijden, maar het is meegenomen als die foute informatie in de eerste plaats niet verspreid wordt. Volgens Amazeen (2015) zorgt factchecking ervoor dat politici in de VS minder liegen, maar het onderzoek is niet sluitend. Sommige factcheckers hopen dat ze politici aanmoedigen om voorzichtiger te zijn met hun uitspraken, en dat ze er ook niet voor terugdeinzen om een mea culpa te slaan wanneer hun claim niet (volledig) waar bleek te zijn. Een goed voorbeeld hiervan dichterbij huis is politicus en N-VA-voorzitter Bart De Wever die in een televisiedebat over de prijs van elektriciteit liet vallen: “Dat is ook gefactcheckt door De Standaard, dan zal het zeker waar zijn” (VTM Nieuws, 2019). Dit is een perfecte illustratie van de tweede pijler: het effect van factchecking op politici.

Het derde en laatste effect vindt plaats in de journalistieke sector zelf. Indien factcheckorganisaties hun eerste doel willen verwezenlijken, namelijk het verspreiden van correcte informatie, hebben ze een medium nodig voor deze verspreiding. Het verschil in bereik tussen factcheckorganisaties die aan nieuwsmedium gekoppeld zijn en degene die onafhankelijk handelen, is groot (Graves & Cherubini, 2016). Factchecks zijn dus afhankelijk van het medium waarop ze gepubliceerd worden voor de verspreiding ervan. Volgens de laatste officiële telling, uitgevoerd door Duke Reporters’ Lab, zijn 53% van de factcheckorganisaties verbonden aan een nieuwsmedium zoals een krant of televisiezender (Stencel & Griffin, 2018). De VS vormt echter een uitzondering hierop, daar is 87% van de factcheckorganisaties verbonden aan een nieuwsmedium. Deze resultaten zijn opmerkelijk. Is het niet de rol van de vierde macht om de eerste en tweede macht te controleren? In 2018 zijn er al 54

factcheckorganisaties die niet verbonden zijn aan een nieuwsmedium. Die nemen de rol over van de vierde macht en factchecken onafhankelijk van nieuwsmedia. Vaak zijn deze organisaties opgericht door kennisinstellingen of ngo's. De enige uitzondering op deze evolutie is de VS, waar de meeste factcheckorganisaties wel gebonden zijn aan nieuwsmedia en slechts 6 organisaties niet gebonden. De andere 48 factcheckorganisaties situeren zich in de rest van de wereld.

2.4 Vlaamse landschap van factchecks

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar factchecking in Vlaanderen. Dat het genre op wereldschaal aan populariteit toeneemt, is in eerdere hoofdstukken uitvoerig aangetoond (Stencel & Griffin, 2018; Graves & Amazeen, 2019). De vraag stelt zich hoe deze trend zich manifesteert in België, en specifiek in Vlaamse geschreven media.

In 2018 kondigt Minister van Digitale Agenda Alexander De Croo ambitieuze plannen aan (Van Horenbeek, 2018). Hij wil de verspreiding van desinformatie en fake news bestrijden en daar zelf een heus 'factcheckfonds' voor aanleggen. Naar analogie met soortgelijke doelen van de Europese Commissie roept ook De Croo een 'expertengroep' samen die zich moet uitspreken over de problematiek (Europese Commissie, 2018). De groep bestaat uit journalisten en academici met ervaring in het vakgebied. Ze komen verschillende keren samen en formuleren aanbevelingen en voorstellen die sterk gelijken op deze in het rapport van de Europese Commissie. Factchecking komt verschillende keren aan bod in beide rapporten. Het wordt beschreven als een middel in de strijd tegen desinformatie. De Europese Commissie wil een onafhankelijk Europees netwerk van factcheckers ondersteunen, maar België kent voorlopig geen enkel officieel factchecking initiatief (Belgische expertengroep inzake fake news en desinformatie, 2018). Twee internationale instellingen die factcheckorganisaties bundelen zijn Duke Reporters' Lab en het IFCN. Duke Reporters' Lab maakt een onderscheid tussen actieve en inactieve organisaties. Volgens hun website is er geen enkele actieve organisatie in België. Wie de website van het IFCN erbij neemt, ziet dat geen enkele Belgische factcheckorganisatie een ondertekenaar is van de *Code of Principles*. Kan hieruit geconcludeerd worden dat er in België niet gefactcheckt wordt door vaste factcheckorganisaties? Zeker niet, daarom is het belangrijk om zicht te krijgen op het factchecklandschap in Vlaanderen.

2.4.1 Onafhankelijke factcheckorganisaties

Volgens Duke Reporters' Lab is er slechts één factcheckorganisatie in België ooit bij hen geregistreerd en is de organisatie momenteel inactief (Duke Reporters' Lab, z.d.). Het gaat over EU Factcheck, gevestigd in Brussel. Het is een netwerk van Europese universiteiten die factchecks schrijven over

Europese onderwerpen (EU Factcheck, z.d.). Volgens Duke Reporters' Lab is de organisatie inactief, desalniettemin worden nog steeds factchecks gepubliceerd op de website van Eu Factcheck. Nu blijkt dat studenten van Artesis Plantijn Hogeschool in Antwerpen hun schouders onder het project hebben gezet en in aanloop van de Europese Parlementsverkiezingen van mei 2019 factchecks publiceerden op de website van EU Factcheck (AP Hogeschool, 2019). Ook studenten van andere Vlaamse hogescholen zoals Thomas More en Artevelde publiceren factchecks op de website van EU Factcheck. Ook studenten journalistiek aan de Erasmushogeschool in Brussel zijn bezig geweest met factchecking (Erasmushogeschool Brussel, z.d.). De laatst gepubliceerde factcheck dateert wel van februari 2018. Dit is te verklaren door de opkomst van factcheck.vlaanderen, een website die gelanceerd is in april 2019. Voor het project slaan persagentschap Belga, Textgain, Tree Company, VRT NWS en de journalistiekopleidingen van de Erasmushogeschool Brussel en KU Leuven campus Antwerpen de handen in elkaar. Het is duidelijk dat Vlaamse studenten journalistiek gestimuleerd worden om aan factchecking te doen. Dit toont nogmaals aan dat factchecking een volwaardig journalistiek genre is, waarvoor ook studenten journalistiek aan diverse hogescholen opgeleid worden. De verklaring waarom deze factcheckorganisaties niet opgenomen worden in de databanken, is niet gekend. Een mogelijke verklaring is dat ze zelf niet Duke Reporters' Lab en het IFCN gecontacteerd hebben om zich aan te melden. Een andere verklaring is dat de factcheckorganisaties niet voldoen aan de standaarden van Duke Reporters' Lab en IFCN. Zowel op de website van EU Factcheck als factcheck.vlaanderen is bijvoorbeeld bitter weinig informatie te vinden over de auteurs van de factchecks en over het correctiebeleid van de organisatie, nochtans twee van de vijf verplichtingen in de *Code of Principles* (Poynter, z.d.-b). Dit betekent niet dat de factchecks onjuiste informatie verspreiden, wel dat de organisatie niet 'volgens de regels van de kunst' handelt. De *Code of Principles* is gemaakt zodat factcheckorganisaties maximale geloofwaardigheid kunnen garanderen. Wie niet voldoet aan de regels loopt het risico bekritiseerd te worden. De conclusie is dat er wel degelijk onafhankelijke factcheckers bestaan in Vlaanderen, maar dit zijn vaak projecten van hogescholen en ze engageren zich waarschijnlijk niet om opgenomen te worden bij Duke Reporters' Lab of het IFCN.

2.4.2 Factcheckorganisaties van nieuwsmedia

Er is geen enkele actieve factcheckorganisatie in België volgens Duke Reporters' Lab, terwijl er regelmatig factchecks in de Vlaamse geschreven media verschijnen. Ook hier is geen duidelijke verklaring waarom dit zo is. In dit stuk wordt een overzicht gegeven van de kranten, tijdschriften en zenders die reeds aan factchecking doen of deden. Daarbij wordt ook gekeken naar de potentiële oorzaken waarom Duke Reporters' Lab ze niet registreert.

Een van de meest ervaren factcheckers in Vlaamse geschreven media is Jan Jagers. In 2012 startte hij met factchecken bij het wekelijks magazine Knack onder de rubriek 'factchecker'. Ook in Vlaamse kranten duiken factchecks op maar in mindere mate. Het Laatste Nieuws introduceerde in 2018 zelfs een Pinokkiotest, afgekeken bij de collega's van Fact Checker in de VS. Het Belang van Limburg publiceert al sinds 2016 een wekelijkse 'factcheck gezondheid' door vaste factchecker en arts Marleen Finoulst. Ook De Morgen schrijft af en toe factchecks. In 2014 werd zelfs een Feitenrechtterrubriek gestart, maar die haalde het einde van 2014 niet. Sindsdien worden maar zelden nieuwe factchecks gepubliceerd net als bij Het Nieuwsblad. De Standaard daarentegen publiceert sinds 2018 op regelmatige basis factchecks en sinds begin 2019 meerdere keren per week. Daarnaast is er ook nog de nieuwsdienst van VRT: VRTNWS.be (vroeger deredactie.be). Op de website verschijnen tegenwoordig maar zelden artikels met het label 'factcheck', maar in het verleden werd dat meer gedaan. Zo was er in het verleden een wekelijkse factcheck in De Zevende Dag op één, een factcheckrubriek op Radio 1 en een verkiezingsrubriek met factchecks in 2014 (VRT NWS, 2014).

Wie in 2019 de Vlaamse geschreven media in de gaten houdt, kan dus niet ontsnappen aan een factcheck. Waarom ze niet te vinden zijn bij Duke Reporters' Lab of geregistreerd zijn bij het IFCN is onbekend. De mogelijke verklaringen hiervoor zijn dezelfde als in het vorige hoofdstuk. Wie kijkt op de website van Duke Reporters' Lab vindt er een definitie die gehanteerd wordt bij het identificeren van de factcheckorganisaties:

"...non-partisan organizations around the world that regularly publish articles or broadcast segments that assess the accuracy of statements made by public officials, political parties, candidates, journalists, news organizations, associations and other groups." (B. Adair & Stencel, 2016)

Er zijn dus verschillende criteria. Eén van die criteria is de professionele functie of achtergrond van de gefactcheckte. De factchecker moet ambtenaren, politieke partijen, politieke kandidaten, journalisten, nieuwsorganisaties, verenigingen of andere groepen factchecken. Gezien er in Vlaamse media ook wetenschappelijke uitspraken en beweringen over gezondheid of technologie gefactcheckt worden, worden factcheckers zoals Marleen Finoulst (Het Belang van Limburg) of Jan Jagers (Knack) niet opgenomen in de database van Duke Reporters' Lab. Een ander criterium is dat factcheckers regelmatig factchecks moeten publiceren, waardoor media zoals VRT NWS, Het Nieuwsblad en De Morgen uit de boot vallen, aangezien ze niet op een constante manier publiceren. Hierdoor vallen een heleboel Vlaamse factchecks uit de boot.

Het is duidelijk dat factchecking in Vlaanderen aan belang wint. Het Vlaams Journalistiek Fonds, een ondersteunend platform voor journalistiek in Vlaanderen, heeft eind 2018 bekend gemaakt aan welke

innovatieve projecten zij haar subsidies zal geven en voor welk bedrag (Vlaams Journalistiek Fonds, 2018). De aandacht voor factchecking is groot. Aan factcheck.vlaanderen, dat enkele maanden later gelanceerd is in april 2019, is ongeveer 82 000 euro gegeven. Aan Factrank Pro is bijna 40 000 euro gegeven. Dat is een software die uit teksten automatisch claims filtert die te factchecken zijn, wat een grote inspiratiebron kan zijn voor factcheckorganisaties.

Dat de Vlaamse factcheckers of hun organisaties niet vermeld worden bij het IFCN of Duke Reporters' Lab hoeft op zich geen zorgen te baren. Zonder de garantie die gepaard gaat met het vinkje van het IFCN, is het wel belangrijk om na te gaan of factchecks die verschijnen in Vlaamse geschreven media voldoen aan de internationale normen. De vraag stelt zich wat de kwaliteit is van factchecks verschenen in Vlaamse geschreven media. En als er verschillen in kwaliteit zijn, hoe kunnen die verklaard worden?

3 Onderzoeksvragen

Op basis van de literatuur die besproken is in het vorige hoofdstuk worden twee onderzoeksvragen naar voor geschoven in dit hoofdstuk. Deze onderzoeksvragen zullen onderzocht worden aan de hand van een codificatie en analyse van Vlaamse factchecks. Aan de hand van de verwerkte data is er in het resultatenhoofdstuk eerst een beschrijvend gedeelte. In het beschrijvend gedeelte wordt gekeken naar verschillende aspecten van het Vlaamse landschap van factchecks. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de kwaliteit. In het hoofdstuk over methodologie wordt uitgelegd hoe kwaliteit gedefinieerd en onderzocht kan worden als het over factchecking gaat. Met deze methode wordt in het verklarend gedeelte gekeken naar de verschillende Vlaamse geschreven media, zijn hun factchecks kwaliteitsvol? En hoe kunnen verschillen in kwaliteit verklaard worden? Dit zijn de onderzoeksvragen:

Wat is de kwaliteit van factchecks gepubliceerd in Vlaamse geschreven media?

Kunnen verschillen in kwaliteit van factchecks verklaard worden?

De afhankelijke variabele in het verklarend gedeelte is kwaliteit in al zijn aspecten. De onafhankelijke variabelen zijn tijd en medium. Gezien er geen hypothesen af te leiden zijn uit de bestaande literatuur, is gekeken naar wat er mogelijks kan correleren met de kwaliteit van een factcheck. Dit wordt onderzocht aan de hand van enkele deelvragen:

- Zijn de verschillen in kwaliteit van factchecks te verklaren door te kijken naar het medium van publicatie? Publiceren sommige media kwaliteitsvollere factchecks dan andere?
- Zijn de verschillen in kwaliteit van factchecks te verklaren doorheen de tijd? Gezien de evolutie van factchecking wereldwijd, kan verwacht worden dat factchecking doorheen de tijd steeds kwaliteitsvoller gedaan wordt.

4 Methodologie

In dit hoofdstuk worden de gebruikte methoden in dit onderzoek toegelicht. In het eerste deel ligt de focus op de verzameling van de data en de keuzes die gemaakt zijn door de onderzoeker. In het tweede deel wordt gekeken naar de methode van data-analyse. Er is gecodeerd met het programma Microsoft Access aan de hand van een codeboek, dat uitgebreid geduid wordt in dit hoofdstuk. De verwerking van de data gebeurt in het statistisch verwerkingsprogramma SPSS. In het derde en laatste deel van dit hoofdstuk wordt de afhankelijke variabele kwaliteit gedefinieerd aan de hand van de gecodeerde variabelen en een aantal criteria die afgeleid zijn van de IFCN-verplichtingen.

4.1 Verzameling van data

Om te onderzoeken wat de kwaliteit is van de factchecks die in Vlaanderen zijn gepubliceerd, worden eerst alle factchecks verzameld. De eerste stap is bepalen welke media meegenomen worden in de analyse. Zo worden factchecks soms ook op televisie gepresenteerd. Een bekend voorbeeld in Vlaanderen was de factcheck van De Zevende Dag, het praatprogramma op zondagochtend van VRT. Journalisten Ivan De Vadder en Tim Pauwels namen dit jarenlang voor hun rekening en controleerden een claim aan de hand van meerdere bronnen en gaven finaal een oordeel aan de claim. Voor dit onderzoek wordt echter gekozen om de focus te leggen op geschreven media: kranten en tijdschriften. Bij volgende geschreven media wordt gezocht naar factchecks: De Morgen, De Standaard, De Tijd, Metro, De Zondag, Het Belang van Limburg, Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad, Humo en Knack¹.

De tweede stap is op zoek gaan naar alle factchecks die deze media ooit gepubliceerd hebben. Hiervoor werd beroep gedaan op GoPress Academics, de persdatabank van Belgische kranten- en magazine uitgevers. De gehanteerde zoektermen zijn “factcheck”, “fact check”, “fact-check” en “factchecking”. Een aantal factchecks zijn enkel te vinden via de website van het medium zelf, en niet via GoPress Academics. Door gebruik te maken van de website van elke krant en elk tijdschrift zijn 572 factchecks gevonden. Na telefonisch contact met Bart Eeckhout (hoofdredacteur De Morgen) en e-mailverkeer met Jan Jagers (factchecker bij Knack), is bevestigd door beide journalisten dat het aantal verzamelde factchecks voor hun medium naar grote waarschijnlijkheid accuraat is. Gezien dezelfde methode van verzameling is toegepast bij de andere media is het aantal verzamelde factchecks naar grote waarschijnlijkheid gelijk aan het aantal gepubliceerde factchecks. In Tabel 2 staat een overzicht

¹ Gazet van Antwerpen publiceerde slechts één artikel onder het label factcheck. De factcheck werd ook niet geschreven door een journalist van de krant, daarom werd de krant niet meegenomen in de analyse.

hoeveel factchecks per medium gepubliceerd zijn sinds 1 januari 2012 tot en met 17 april 2019. Deze factchecks zijn in Pdf-formaat bewaard met een datumvermelding om de identificatie te faciliteren. Een fictief voorbeeld ter illustratie: een factcheck over honden die gepubliceerd werd op 10 mei 2014 is als volgt bewaard: '14 05 10 factcheckhonden.pdf'

Tabel 2: Aantal gepubliceerde factchecks per medium

<i>Medium</i>	<i>Aantal gepubliceerde factchecks</i>
Knack	273
De Standaard	124
Het Belang van Limburg	120
De Morgen	27
Het Laatste Nieuws	14
Het Nieuwsblad	14
<i>Totaal</i>	<i>572</i>

Het resultaat is ongebalanceerd. Het toont aan dat enkele media het label 'factcheck' duidelijk hanteren en andere amper of niet. Voornamelijk Knack, De Standaard en Het Belang van Limburg leveren data voor dit onderzoek. Van alle verzamelde factchecks werd ongeveer 90% gepubliceerd in deze drie media.

4.2 Methode van data-analyse

Na het verzamelen van alle verschenen factchecks is gesleuteld aan een manier om die onder de loep te nemen. Welke aspecten van een factcheck zijn belangrijk om te spreken van een kwaliteitsvolle factcheck? En welke basisgegevens zijn nodig om een overzicht te krijgen van het factchecklandschap in Vlaamse geschreven media? Het resultaat is een codeboek met 58 variabelen. In dit onderdeel wordt verklaard welke variabelen meegenomen zijn in het codeboek en waarom. Het codeboek is opgesplitst in zeven tabellen. De variabelen zijn telkens af te lezen in de tabel, boven de tabel worden de variabelen geduid.

Enkel voor de variabelen "jaar", "auteur" en "medium" zijn alle factchecks van Het Belang van Limburg meegenomen in de analyse (120). Omdat hetzelfde stramien terugkeert in elke factcheck (zelfde auteur, amper gebruik van zichtbare bronnen en geen duidelijke claim) is gekozen om slechts 38

factchecks volledig te coderen. 23 factchecks uit 2016, 5 uit 2017, 5 van 2018 en 5 van 2019. Voor de genoemde variabelen is het totaal gecodeerde factchecks dus 572. Daarna wordt er enkel geanalyseerd voor 490 factchecks.

De eerste variabelen van het codeboek spreken voor zich en zijn af te lezen in Tabel 3: Codeboek deel 1. Voor elke variabele is een uniek identificatienummer nodig. Elke factcheck die gecodeerd werd, kreeg het unieke identificatienummer als eerste deel van het Pdf-bestand. Indien het eerdere voorbeeld wordt hernomen: *'ID 238_14 05 10 factcheckhonden.pdf'*. Variabelen 'auteur' en 'medium' geven meer informatie over de auteur van de factcheck en het medium dat de factcheck publiceerde.

Tabel 3: Codeboek deel 1

Variabele	Gegevenstype
<i>ID</i>	Nummer
<i>Jaar</i>	Nummer
<i>Auteur</i>	Korte tekst
<i>Medium</i>	Meerkeuze: <ul style="list-style-type: none"> - De Morgen - De Standaard - Het Belang van Limburg - Het Laatste Nieuws - Het Nieuwsblad - Knack

De volgende variabele is af te lezen in Tabel 4. De variabele 'thema' geeft aan over welk thema de factcheck gaat. Dit is gebaseerd op de inhoud van de factcheck. De lijst is gebaseerd op codeboeken van Comparative Agendas Project, die een degelijke basis bieden ("Comparative Agendas Project", z.d.). Tijdens het coderen zijn enkele categorieën verruimd. Zo zijn 'verkeer' en 'verkeersveiligheid' toegevoegd aan het thema 'transport', 'psychologie' is toegevoegd aan 'gezondheid en relaties'.

Opvallend is dat 'politiek' niet in de lijst van onderwerpen staat. Dit is omdat elk onderwerp politiek benaderd kan worden. Om een onderscheid te maken tussen politieke en niet-politieke factchecks wordt gekeken naar variabele 'professionele functie', die aangeeft wat de job is van de gefactcheckte. Als de gefactcheckte een politieke actor is, is er sprake van een politieke factcheck. Deze variabele komt later in het hoofdstuk aan bod.

Tabel 4: Codeboek deel 2

<i>Thema</i>	<i>Gegevenstype</i>
	Meerkeuze: <ul style="list-style-type: none"> - Agricultuur - Arbeid - Binnenlandse handel - Buitenlandse handel - Burgerrechten - Cultuur - Defensie - Energie - Gezondheid, psychologie en relaties - Huisvesting - Migratie - Internationale zaken - Macro-economisch - Milieu en klimaat - Onderwijs - Ruimtelijke ordening - Overheid en publieke sector - Justitie - Welzijn - Sport - Technologie en wetenschap - Transport, mobiliteit en verkeersveiligheid - Ander...

Vervolgens wordt gekeken naar de oorsprong van de claim die gefactcheckt wordt. Variabele 'communicatiekanaal claim' (Tabel 5) toont aan via welk communicatiekanaal de claim is gemaakt, variabele 'naam' geeft aan wie de claim maakte. Variabele 'professionele functie' is gebruikt om extra uitleg toe te voegen over de professionele achtergrond van de gefactcheckte. Het antwoord op variabele 'naam' kan bijvoorbeeld 'Stefaan Walgrave' zijn, het antwoord op variabele 'professionele functie' is dan 'kennisinstelling', aangezien Stefaan Walgrave professor is aan een universiteit. Wanneer een gefactcheckte naast een academische functie ook een andere functie bekleedt, is enkel de academische functie genoteerd. Deze categorieën zijn na het coderen omgezet in 23 categorieën, weergegeven in bijlage 1. Enkele beroepscategorieën dekken een brede lading. Daarom worden sommige extra toegelicht. Beroepscategorieën die vanzelfsprekend zijn (religieus, mutualiteit en sport) worden niet uitgelegd.

Onder kennisinstelling wordt verstaan: universiteiten, hogescholen, onderzoeksbureaus en onderzoeksinstituten. Onder bedrijf wordt verstaan: private ondernemingen, handel, horeca, ICT,

industrie, marketing, transport, vastgoed en zakelijke dienstverlening. Onder kunst, cultuur en entertainment wordt verstaan: kunst, kunstinstellingen, kunstenaars, artiesten, auteurs en showbizz. Onder media en journalistiek wordt verstaan: nieuwsmedia, nieuwswebsites, journalisten, documentaires en documentairemakers. Onder belangenorganisatie en internationale organisatie wordt verstaan: vakbonden, lobbygroepen, beroepsverenigingen, internationale organisaties en liefdadigheidsorganisaties. Onder overheid wordt verstaan: overheidsinstellingen, semioverheidsinstellingen, politie, rechterlijke macht. Onder vrije beroepen en specialisten wordt verstaan: advocaten, apothekers, architecten, psychologen, notarissen, medisch specialisten, diëtisten en grafisch vormgevers. Onder rest wordt verstaan: alle zichtbare bronnen die niet te categoriseren vallen zoals websites waarvan de eigendom niet bekend is of anonieme accounts op sociale media. Onder N-VA/CD&V/sp.a/Groen/MR/cdH/PS/PVDA/Vlaams Belang wordt verstaan: elke politieke actor die behoort tot een politieke partij zoals kabinetsmedewerkers, politici, woordvoerders en voorzitters. In dit onderzoek zal elke politieke actor onder de noemer politicus vallen. Onder politiek rest wordt verstaan: alle politieke actoren die niet in België actief zijn.

Variabele 'contact' geeft aan of de factchecker de gefactcheckte zichtbaar gecontacteerd heeft. De nadruk ligt hier op wat vermeld wordt in de factcheck. Dit kan via telefoon, e-mail of zonder verduidelijking zijn ('We namen contact op met Stefaan Walgrave'). Variabele 'reactie' geeft de reactie weer van de gefactcheckte indien die zichtbaar gecontacteerd is. Deze variabele kan dus enkel beantwoord worden als variabele 'contact' een positief antwoord kreeg.

Tabel 5: Codeboek deel 3

<i>Variabele</i>	<i>Gegevenstype</i>
<i>Communicatiekanaal claim</i>	Meerkeuze: <ul style="list-style-type: none"> - Advertentie - Krant - Nieuwswebsite - Radio - Sociale media - Speech - Televisie - Tijdschrift - Website - Wetenschappelijk onderzoek - Geen claim - Ander...
<i>Naam</i>	Korte tekst
<i>Professionele functie</i>	Korte tekst
<i>Contact</i>	Ja/nee
<i>Reactie</i>	Meerkeuze: <ul style="list-style-type: none"> - Blijft bij claim - Voegt nuance toe - Zwakt bewering af - Ander...

Vervolgens wordt gekeken naar de zichtbare bronnen die de factchecker vermeld in het artikel (Tabel 6). Variabele 'bron(nen) vermeld' geeft weer of de factchecker minstens één bron vermeld. Variabele 'bronnen spreken elkaar tegen' toont aan of verschillende zichtbare bronnen elkaar tegenspreken. Het komt voor dat de gefactcheckte aangeeft op welke informatie diens claim gebaseerd is, dit komt aan bod bij variabele 'bron(nen) gefactcheckte gebruikt'. Deze informatie kan ofwel via het zichtbaar contacteren ('contact') vermeld zijn, maar ook via het communicatiekanaal waarin de claim werd gemaakt ('communicatiekanaal claim'). Indien de factchecker deze bron gebruikt in zijn factcheck, is het antwoord op deze variabele positief. Indien de bron slechts vermeld (maar niet verder gebruikt) wordt, is het antwoord negatief.

Tabel 6: Codeboek deel 4

<i>Variabele</i>	<i>Gegevenstype</i>
<i>Bron(nen) vermeld</i>	Ja/nee
<i>Bronnen spreken elkaar tegen</i>	Ja/nee
<i>Bron(nen) gefactcheckte gebruikt</i>	Ja/nee

In Tabel 7 staan de variabelen die meer details verschaffen per bron. Variabele ‘naam bron’ t.e.m. ‘raadpleging bron’ zijn variabelen die in het codeboek slechts eenmaal vermeld worden, maar tijdens het coderen is elke variabele mogelijks zes keer ingevuld afhankelijk van de hoeveelheid bronnen die vermeld worden in de factcheck. Per bron die vermeld wordt in een factcheck, zijn deze vier variabelen dus ingevuld. Variabele ‘naam bron’ geeft de naam van de bron aan. Via variabele ‘functie bron’ kan de professionele functie van de bron ingegeven worden. Voor de categorisering van de professionele functie, achtergrond of organisatie van de bron is dezelfde indeling gebruikt als bij variabele ‘Professionele Functie’ die gaat over de gefactcheckte (Bijlage 1). Bij het coderen van de bronnen is echter één extra categorie toegevoegd: wetenschappelijke publicatie. Deze categorie is niet aanwezig bij de codering van variabele ‘professionele functie’.

Variabele ‘geschreven bron’ geeft aan of de zichtbare bron al dan niet geschreven is. Geschreven bronnen zijn websites, artikelen, boeken of rapporten. Niet-geschreven bronnen zijn getuigenissen op televisie, radio-interviews of persoonlijke contacten (via e-mail, telefoon, ...) met bronnen. Variabele ‘raadpleging bron’ geeft ten slotte extra duiding over de raadpleging van de bron. Zo kunnen sommige bronnen vrij geconsulteerd worden, denk hierbij aan data van de Verenigde Naties, kranten of websites. Andere data moeten opgevraagd worden zoals wetenschappelijke artikelen of sommige data van overheidsbronnen. Sommige bronnen werden zichtbaar persoonlijk gecontacteerd via e-mail, telefoon of andere communicatiemiddelen. Wanneer bijvoorbeeld een vakexpert wordt geciteerd en het werkwoord aangeeft dat er contact is geweest, is dit ook onder persoonlijk contact gerekend. Een fictief voorbeeld hiervan:

‘Hier ben ik absoluut niet mee akkoord’, reageerde professor Walgrave.

Indien de wijze van raadpleging van de bron onbekend is, is dit ook aangegeven. Ook is een optie aangeboden om extra uitleg te geven bij ‘ander...’.

Tabel 7: Codeboek deel 5

<i>Variabele</i>	<i>Gegevenstype</i>
<i>Naam bron 1-6</i>	Korte tekst
<i>Functie bron 1-6</i>	Korte tekst
<i>Geschreven bron 1-6</i>	Ja/nee
<i>Raadpleging bron 1-6</i>	Meerkeuze: <ul style="list-style-type: none"> - Consultatie publieke toegankelijke bron - Opvraging van gegevens - Persoonlijk contact - Onbekend - Ander...

In Tabel 8 staan variabelen die extra informatie bieden over de gebruikte bronnen in een factcheck. Variabele ‘meer dan 6 bronnen’ is enkel ingevuld indien er meer dan zes bronnen in de factcheck vermeld worden. Indien er meer dan zes zijn, wordt het totale aantal bronnen hier aangegeven. In dit geval worden sommige bronnen wel uitvoerig gecodeerd (‘naam bron’ tot ‘raadpleging bron’) en sommige niet². Variabele ‘aantal anonieme bronnen’ is ingevuld wanneer anonieme bronnen vermeld worden in de factcheck. Dit betreft zowel bronnen die expliciet als ‘anoniem’ vermeld worden als bronnen die niet bij naam genoemd worden. Een fictief voorbeeld: ‘Drie experts psychologie bevestigen dit standpunt ook’. Indien deze niet bij naam genoemd worden in de volledige factcheck, worden ze als anoniem beschouwd bij het coderen. Variabele ‘functie anonieme bronnen’ ten slotte is een aanvulling op de voorgaande variabele. In het gegeven voorbeeld is het antwoord op deze variabele ‘experts psychologie’.

Tabel 8: Codeboek deel 6

<i>Variabele</i>	<i>Gegevenstype</i>
<i>Meer dan 6 bronnen</i>	Nummer
<i>Aantal anonieme bronnen</i>	Nummer
<i>Functie anonieme bronnen</i>	Korte tekst

² De voorkeur is hier eerst gegeven aan een kennisinstelling, gevolgd door een overheidsbron, vrije beroepen en specialisten, organisatie en als laatste een wetenschappelijk artikel/tijdschrift.

Het laatste blok variabelen gaat over de conclusie en het oordeel (Tabel 9). Een conclusie is een besluit waarin het voorgaande wordt samengevat. Een oordeel is een duidelijk vonnis over de claim. Het is mogelijk in een factcheck dat alles wat besproken is nog eens wordt samengevat in een conclusie zonder dat er een duidelijk oordeel is over de claim. Het gebeurt ook dat factchecks een claim beoordelen zonder op het einde van hun artikel een conclusie te formuleren waarom dat oordeel geveld werd. Daarom wordt een onderscheid gemaakt tussen beide in variabelen 'conclusie' en 'duidelijk oordeel'. Variabele 'cijfers tegenover of naast elkaar' kijkt of er in de factcheck cijfers uit verschillende bronnen tegenover of naast elkaar geplaatst worden. Variabele 'bron doorslaggevend' gaat na of er een bron is die duidelijk weegt op de conclusie of op het oordeel. Een goed voorbeeld hiervan is wanneer bij een factcheck slechts één bron wordt vermeld. Indien dit het geval is, is extra uitleg gegeven bij variabele 'reden doorslaggevend'. Bij variabele 'vorm oordeel' wordt gekeken naar de vorm van het oordeel. Hier wordt de vraag gesteld hoe het oordeel er uitziet. Oordeelt de factchecker met een schaal of is er een percentage ('percentage')? Of wordt het oordeel in woorden uitgelegd? Indien de vorm van het oordeel niet aangegeven wordt in de meerkeuze kan er onder 'ander...' extra uitleg gegeven worden. Bij variabele 'oordeel' wordt gekeken wat het oordeel van de factcheck is. Er werd gekozen voor een schaal gaande van onwaar, grotendeels onwaar, noch waar noch onwaar tot grotendeels waar en waar. Daarvoor is een omzetting nodig van percentages en woorden naar deze schaal. Die kan gevonden worden onder deze tabel.

Tabel 9: Codeboek deel 7

<i>Variabele</i>	<i>Gegevenstype</i>
<i>Cijfers tegenover of naast elkaar</i>	Ja/nee
<i>Conclusie</i>	Ja/nee
<i>Bron doorslaggevend</i>	Ja/nee
<i>Reden doorslaggevend</i>	Korte tekst
<i>Duidelijk oordeel</i>	Ja/nee
<i>Vorm oordeel</i>	Meerkeuze: <ul style="list-style-type: none"> - Schaal - Percentage - Woorden - Cijfers - Ander...
<i>Oordeel</i>	Meerkeuze: <ul style="list-style-type: none"> - Waar - Grotendeels waar - Noch waar noch onwaar - Grotendeels onwaar - Onwaar - Ander...
<i>Percentage</i>	Nummer

De verschillende Vlaamse geschreven media hanteren andere schalen en manieren om factchecks te beoordelen. Telkens wanneer een factcheck een duidelijk oordeel formuleert over de claim die onderzocht wordt, is dit oordeel meegenomen in de codering (Tabel 10). Ook als het oordeel een cijfer, percentage of woordelijk was, is dit gebruikt voor de analyse. Onderstaande tabel verduidelijkt hoe deze verschillende maatstaven geharmoniseerd zijn.

De eerste rij van Tabel 10 geeft de standaardschaal aan die gehanteerd is voor de analyse. Deze standaard-schaal lijkt het meest op de schaal die bij Knack gehanteerd wordt voor alle factchecks in hun rubriek 'factchecker'. Enkel de categorie 'noch waar noch onwaar' is niet aanwezig bij Knack, hun factchecks leveren dan ook geen enkele waarde voor deze categorie. Voor de krant De Standaard is er een verschil waar te nemen tussen de factchecks die gepubliceerd zijn voor 1 januari 2018 en daarna. Voor de jaarwisseling hanteren ze een schaal met drie categorieën, vanaf 2018 hebben ze vier categorieën. Bij de eerste schaal is gekozen om het oordeel 'een beetje waar' te categoriseren onder

‘noch waar noch onwaar’. De factchecks gepubliceerd door Het Belang van Limburg hanteren steeds dezelfde schaal, namelijk een wijzer die een percentage aanduidt. Dit percentage is omgezet naar de standaardschaal van deze analyse. In de krant Het Laatste Nieuws is, net zoals bij De Standaard, een onderscheid te maken tussen factchecks. Sommige factchecks van Het Laatste Nieuws worden gepubliceerd onder het label ‘Pinokkiotest’ en hebben een duidelijke schaal gelijkaardig aan die van Knack. Andere factchecks van de krant hebben geen duidelijk oordeel over een gemaakte claim. Daarom is onderaan in de tabel een rij toegevoegd met ‘geen oordeel’. Hetzelfde onderscheid is gemaakt bij factchecks van De Morgen. De artikels die verschenen onder de noemer ‘De Feitenrechter’ hebben een duidelijke schaal, bij andere factchecks ontbreekt een schaal. Ten slotte is er bij geen enkele factcheck van Het Nieuwsblad een schaal te onderscheiden, ook hier staat dus ‘geen oordeel’.

Tabel 10: Harmonisatie verschillende schalen Vlaamse media

Medium	Schaal van de factcheck				
	Waar	Grotendeels waar	Noch waar noch onwaar	Grotendeels onwaar	Onwaar
<i>Standaard schaal</i>					
<i>Knack</i>	Waar	Grotendeels waar		Grotendeels onwaar	Onwaar
<i>De Standaard (voor 2018)</i>	Helemaal waar		Een beetje waar		Niet waar
<i>De Standaard (vanaf 2018)</i>	Waar	Eerder wel waar		Eerder niet waar	Niet waar
<i>Het Belang van Limburg</i>	100%	51-99%	50%	1-49%	0%
<i>Het Laatste Nieuws (Pinokkiotest)</i>	Waar	Eerder waar		Eerder onwaar	Onwaar
<i>De Morgen (Feitenrechter)</i>	Waar				Niet waar
<i>Het Laatste Nieuws</i>			Geen oordeel		
<i>Het Nieuwsblad</i>			Geen oordeel		
<i>De Morgen</i>			Geen oordeel		

4.3 Definiëring van kwaliteit als afhankelijke variabele

Hieronder zijn de criteria van het IFCN uitgeschreven en per criterium onderverdeeld in een aantal duidelijke vereisten, in overeenstemming met het beleid van IFCN (Poynter, z.d.-b):

1. Eerlijkheid en onafhankelijkheid
 - a. Volg hetzelfde proces en hanteer dezelfde standaard bij iedere factcheck
 - b. Wees onpartijdig
 - c. Laat het bewijs de conclusie bepalen
2. Transparantie over bronnen
 - a. Publiceer alle bronnen in voldoende detail zodat lezers ze kunnen nakijken
3. Transparantie over financiering en organisatie
 - a. Transparantie over financiering
 - b. Verzeker dat geldschieters geen invloed hebben op de conclusies van factchecks
 - c. Publiceer de professionele achtergrond van alle sleutelfiguren in de organisatie
 - d. Leg de organisatiestructuur en juridische status uit
4. Transparantie over methodologie
 - a. Verklaar de methodologie die gebruikt wordt om factchecks te selecteren, onderzoeken, schrijven, aanpassen, publiceren en corrigeren
 - b. Moedig lezers aan om zelf claims in te zenden
 - c. Wees transparant over waarom en hoe je factcheckt
5. Open en eerlijke correctiebeleid
 - a. Publiceer een correctiebeleid en volg het nauwgezet
 - b. Pas het correctiebeleid op een transparante manier toe

Aan de hand van deze lijst criteria is op de volgende bladzijde Tabel 11 opgemaakt die aantoont hoe de verschillende criteria gemeten kunnen worden in deze analyse. Op die manier is de kwaliteit duidelijk meetbaar. Er wordt naar vier voorwaarden gekeken: systematiek, transparantie, onpartijdigheid en grondigheid. Elk van deze voorwaarden wordt onderzocht aan de hand van een aantal deelvragen, die beantwoord worden in het verklarende gedeelte van de resultaten. Per voorwaarde is een conclusie geformuleerd.

Tabel 11: Omzetting IFCN-criteria naar meetbare variabelen

Kwalitatieve voorwaarde *Hoe wordt de voorwaarde onderzocht?*

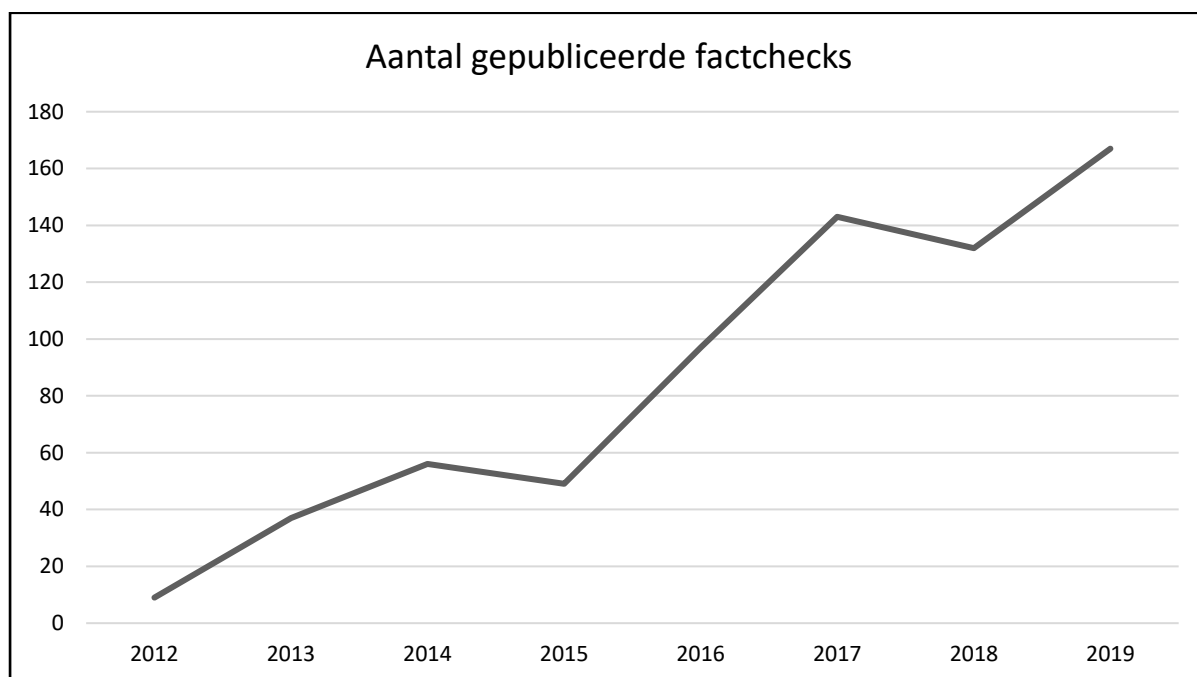
<i>Grondigheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Wat is de kwaliteit van de bronnen die gebruikt worden? - Wat is het aantal bronnen? - Bij hoeveel factchecks wordt de gefactcheckte gecontacteerd?
<i>Transparantie</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Is er een conclusie? - Is er een duidelijk oordeel? - Wat is het aantal geschreven bronnen? - Staat de organisatiestructuur en juridische status van de organisatie op de website? - Staat de methodologie die gebruikt wordt bij het factchecken op de website? - Staat het correctiebeleid van de organisatie op de website?
<i>Onpartijdigheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Welke politieke partijen worden gefactcheckt? - Bij hoeveel politieke factchecks wordt de gefactcheckte gecontacteerd? - Is de organisatie transparant over hun financiering op de website? - Is de organisatie transparant over de professionele achtergrond van medewerkers op de website?
<i>Systematiek</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Wat is het gemiddeld aantal bronnen? - Hoeveel factchecks vermelden minder dan twee bronnen? - Wat is het gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck? - Bij hoeveel factchecks wordt de gefactcheckte gecontacteerd?

5 Resultaten

5.1 Beschrijvend gedeelte

Het aantal gepubliceerde factchecks per jaar toont dat er een stijgende evolutie is doorheen de tijd (Figuur 1). De eerste factchecks in Vlaamse media werden geschreven in 2012 door Knack. In 2012 zijn slechts 9 factchecks gepubliceerd, slechts vier jaren later is dit getal vertienvoudigd naar 97. Het laatste volledige jaar waarvan er metingen mogelijk zijn is 2018. Dit is nog eens vier jaren later en het aantal gepubliceerde factchecks is opnieuw gestegen naar 132. In 2019 zijn factchecks verzameld tot en met 17 april 2019. Er zijn voor deze periode 49 gepubliceerde factchecks verzameld. Deze gegevens worden geëxtrapoleerd naar het volledige jaar. 17 april is de 106de dag van het jaar. De extrapolatie gebeurt met een factor van $3,4 \cdot 365$ delen door 106 is namelijk gelijk aan 3,44. Op deze manier kan de trend in kaart gebracht worden. De extrapolatie gaat uit van een constant aantal gepubliceerde factchecks doorheen het volledige jaar. In realiteit zou dit kunnen afwijken door bijvoorbeeld verkiezingen, maar dit zou de extrapolatie bemoeilijken.

Figuur 1: Aantal gepubliceerde factchecks per jaar

Hieronder is het aantal gepubliceerde factchecks per medium te zien (Tabel 12). Zoals eerder vermeld zijn niet alle factchecks van Het Belang van Limburg gecodeerd, dus het gecodeerd totaal is 490 factchecks. Toch biedt deze tabel een goed zicht op het factchecklandschap in Vlaanderen. Zo zien we dat voornamelijk drie media aan factchecking doen: Het Belang van Limburg, De Standaard en Knack

publiceerden samen 517 van de 572 verschenen factchecks. De twee meest gelezen kranten van Vlaanderen staan onderaan het lijstje. Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad publiceerden elk maar 14 factchecks.

Tabel 12: Aantal gepubliceerde factchecks per medium

<i>Medium</i>	<i>Aantal gepubliceerde factchecks</i>
<i>Knack</i>	273
<i>De Morgen</i>	27
<i>De Standaard</i>	124
<i>Het Belang van Limburg</i>	120
<i>Het Laatste Nieuws</i>	14
<i>Het Nieuwsblad</i>	14
<i>Totaal</i>	572

De evolutie per medium wordt weergegeven in Tabel 13. Lege vakken duiden op nul gepubliceerde factchecks. Bij het interpreteren van de resultaten in de tabel is het belangrijk in het achterhoofd te houden dat 2019 geen volledig jaar is, maar slechts een 106 dagen betreft. Enkele sleutelmomenten zijn onderstreept in de tabel. Uit de tabel is af te lezen dat de trend in factchecking duidelijk op gang wordt getrokken door Knack. In 2014 publiceert De Morgen 15 factchecks, in de vorm van 'De Feitenrechter', daarna neemt het aantal per jaar af. Een sterkere trend is te merken vanaf 2016, vanaf dan publiceren zowel De Standaard als Het Belang van Limburg regelmatig factchecks. Zij vervoegen daarmee Knack, die sinds 2012 factchecks publiceert en sinds 2013 min of meer wekelijks. Bij Het Laatste Nieuws zijn ze gestart met regelmatig factchecken in 2018.

Tabel 13: Aantal gepubliceerde factchecks per jaar per medium

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Totaal
<i>Knack</i>	<u>9</u>	37	40	47	45	32	47	16	273
<i>De Morgen</i>			<u>15</u>	2	2	4	4		27
<i>De Standaard</i>			1		<u>19</u>	60	28	16	124
<i>Het Belang van Limburg</i>					<u>31</u>	41	36	12	120
<i>Het Laatste Nieuws</i>						1	<u>11</u>	2	14
<i>Het Nieuwsblad</i>						5	6	3	14
<i>Totaal</i>	9	37	56	49	97	143	132	49	490

Hieronder staan de tien vaakst voorkomende auteurs van de gecodeerde factchecks vermeld (Tabel 14). Eén auteur steekt ver boven alle andere factcheckers uit: Jan Jagers van Knack. Sinds het ontstaan van de rubriek in 2012 is Jan Jagers de vaste factchecker van Knack. Af en toe wordt hij bij Knack vervangen door collega's Thomas Verbeke en Jef Van Baelen, die op deze manier ook in de top tien van vaakst voorkomende auteurs terecht komen. Op de tweede plaats staat Marleen Finoulst. Als columnist, arts en gezondheidsspecialist publiceert ze sinds 2016 een bijna wekelijkse factcheck over gezondheid. Na Marleen Finoulst is de vaakst voorkomende auteur 'onbekend'. Dit betekent dat er bij de factcheck geen naam van een auteur stond. Op de vierde plaats in deze top tien staat Jochen Veys van De Morgen, die in 2014 de wekelijkse 'Feitenrechter' van de krant was. Na 15 gepubliceerde factchecks werd De Feitenrechter echter opgedoekt. We zien dat deze top tien (onbekend niet meegeteld) samen 430 van de 572 factchecks publiceerde. In totaal werden nog 74 andere auteurs van factchecks gecodeerd. 47 van hen schreven slechts één factcheck, 17 auteurs schreven twee factchecks, 4 auteurs schreven drie factchecks, 5 auteurs schreven vier factchecks en één auteur schreef vijf factchecks. Het algemeen totaal is 83 auteurs die 572 factchecks schreven, maar we zien dat slechts een handvol journalisten dit vaak doen. De meerderheid van auteurs schreef slechts een of twee keer een factcheck.

Tabel 14: Aantal gepubliceerde factchecks per auteur

<i>Auteur</i>	<i>Medium</i>	<i>Aantal</i>
<i>Jan Jagers</i>	Knack	242
<i>Marleen Finoulst</i>	Het Belang van Limburg	120
<i>(Auteur onbekend)</i>		(24)
<i>Jochen Veys</i>	De Morgen	15
<i>Thomas Verbeke</i>	Knack	11
<i>Maxie Eckert</i>	De Standaard	9
<i>Pieter Van Dooren</i>	De Standaard	8
<i>Ruben Mooijman</i>	De Standaard	7
<i>Jef Van Baelen</i>	Knack	6
<i>Hilde Van den Eynde</i>	De Standaard	6
<i>Bert Staes</i>	Het Nieuwsblad	6
<i>Totaal</i>		430

In Tabel 15 staat een top tien van meest populaire thema's bij factchecking in Vlaanderen. Met kop en schouders steekt 'Gezondheid, relaties en psychologie' uit boven de rest met 176 van de 490 gecodeerde factchecks. Meer dan een op drie factchecks in Vlaamse geschreven media gaan dus over dit thema. Daarnaast is het belangrijk om te vermelden dat alle thema's politiek èn niet-politiek kunnen zijn. Het betreft de inhoud die aan bod komt, niet degene die de claim maakt. Als een minister van milieu een uitspraak doet over de hoeveelheid bossen in Vlaanderen valt dit onder het thema 'milieu'. De gefactcheckte is dan de minister, met als 'professionele functie': politicus. De tien meest voorkomende thema's tellen samen 403 of 82,2% van alle gecodeerde factchecks.

Tabel 15: Tien meest voorkomende thema's in Vlaamse factchecks

<i>Top tien thema's</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
<i>Gezondheid, relaties en psychologie</i>	176	35,9%
<i>Technologie en wetenschap</i>	38	7,8%
<i>Milieu en klimaat</i>	34	6,9%
<i>Justitie</i>	26	5,3%
<i>Transport, verkeer en verkeersveiligheid</i>	25	5,1%
<i>Overheid en publieke sector</i>	24	4,9%
<i>Arbeid</i>	22	4,5%
<i>Welzijn</i>	21	4,3%
<i>Cultuur</i>	20	4,1%
<i>Migratie</i>	17	3,5%
<i>Totaal</i>	403	82,2%

In Tabel 16 staan de tien meeste gefactcheckte personen/organisaties. De top tien meest gefactcheckte personen of organisaties telt samen 85 van de 490 gecodeerde factchecks, slechts 17,3% van het totaal dus. De enige politici in de top tien zijn Donald Trump en Bart De Wever. Het meest opvallende aan deze top tien is de grote vertegenwoordiging van nieuwsmedia, zes van de tien zijn nieuwsmedia. Het Laatste Nieuws is de meeste gefactcheckte persoon/organisatie in Vlaanderen. Dit betekent dat een kop in de krant gefactcheckt wordt in plaats van een uitspraak van een persoon of organisatie. Een goed voorbeeld hiervan is een factcheck die verscheen in 2013 in Knack. De eerste zin van de factcheck luidt:

'Volgens enkele wetenschappers aan de universiteit van het Noorse Oslo zorgt intensieve yoga voor een sterker immuunsysteem in ons lichaam', schrijft Het Laatste Nieuws. 'Bewezen', zo luidt de bovenkop. Is dat zo?

Het betreft vaak een conclusie die door de journalist van HLN zelf gemaakt wordt. Dit wordt vaak bevestigd in de factcheck wanneer het onderzoek ter zake nader wordt bekeken door de factchecker of wanneer de onderzoeker gecontacteerd wordt en duidt dat journalist zelf conclusies heeft getrokken uit het onderzoek. In dit voorbeeld schrijft de factchecker verder in de tekst:

'Dat yoga ons afweersysteem versterkt? Dat zijn woorden van journalisten. Je kunt dat niet beweren op grond van onze publicatie', zegt hij. ('Hij' is Fahri Saatcioglu, coauteur van de studie waarnaar Het Laatste Nieuws verwijst)

Tabel 16: Meest gefactcheckte personen of organisaties

<i>Naam van gefactcheckte</i>	<i>Aantal gecodeerde factchecks</i>
<i>Het Laatste Nieuws</i>	17
<i>Donald Trump</i>	10
<i>Metro</i>	9
<i>Bart De Wever</i>	9
<i>De Morgen</i>	8
<i>Vlaams Belang</i>	8
<i>De Standaard</i>	7
<i>De Volkskrant</i>	7
<i>Scientias.nl</i>	5
<i>Onbekend</i>	5
<i>Totaal</i>	85

Meer wordt duidelijk in Tabel 17. Die toont wat de functie van de persoon/organisatie is die gefactcheckt werd. Op die manier zijn 23 categorieën gemaakt die eerder beschreven zijn in bijlage 1. In de top tien staan media en journalistiek en kennisinstellingen bovenaan. Dit betekent dat kranten, tijdschriften, journalisten of nieuwswebsites het meest van alle categorieën gefactcheckt worden. Op de tweede plaats staan kennisinstellingen en iedereen die daaronder valt zoals academici, denktanks of wetenschappelijke tijdschriften. Van de 490 factchecks is in slechts 75 factchecks een claim van een Belgische politicus gefactcheckt. Dat is slechts 15,3% van de 490 gecodeerde factchecks. Als men alle politici samentelt, dus ook buitenlandse politici, is het resultaat 19% van het totaal.

Opvallend dus: weinig politieke factchecks in vergelijking met *the big three* in de VS, die hoofdzakelijk politici factchecken. Factchecking in de literatuur en in de VS wordt constant gelinkt aan politici of aan politieke claims. In de Vlaamse geschreven media zien we dat politieke factchecks slechts een fractie zijn van wat gepubliceerd is. Bijna de helft van alle verschenen factchecks betreft de thema's

gezondheid, relaties, psychologie, wetenschap en technologie. Vaker worden weetjes of gekke uitspraken gecontroleerd in plaats van claims in het politieke debat.

Tabel 17: Professionele achtergrond van gefactcheckte

<i>Professionele achtergrond van gefactcheckte</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
<i>Media en journalistiek</i>	116	25%
<i>Kennisinstelling</i>	97	20,9%
<i>Belgische politicus</i>	75	15,3%
<i>Bedrijf</i>	47	10,1%
<i>Vrije beroepen & specialisten</i>	46	9,9%
<i>Belangenorganisatie</i>	29	6,3%
<i>Politicus buiten België</i>	19	4,1%
<i>Kunst, cultuur en entertainment</i>	13	2,8%
<i>Overheidsbron</i>	12	2,6%
<i>Sport</i>	3	0,6%
<i>Rest</i>	3	0,6%
<i>Religieus</i>	2	0,4%
<i>Mutualiteit</i>	2	0,4%
<i>Totaal</i>	464	100%

Waar haalt de factchecker zijn inspiratie? Waar vindt die een claim om te controleren? Eén van de variabelen die ingevuld is tijdens het coderen, noteert het communicatiekanaal van de claim. Een fictief voorbeeld: Professor Stefaan Walgrave doet een gewaagde politieke uitspraak in een lang interview dat staat in de weekendkrant van De Standaard. Een factchecker van Het Nieuwsblad besluit de claim van Walgrave te factchecken. In dit fictief voorbeeld is het communicatiekanaal van de claim 'krant'. Wie de resultaten in Tabel 18 erbij neemt, ziet dat kranten de grootste bron van claims zijn voor factchecks in Vlaanderen.

Belangrijk om te vermelden: 'geen claim' is ingevuld als een factcheck geen claim vermeldde. Als de factchecker besluit om een hardnekkig gerucht te factchecken (bijvoorbeeld: wortelen eten is goed voor je ogen), dan is er geen duidelijke claim van een persoon/organisatie. Zo onderzocht bijvoorbeeld

De Standaard of je kunt doodgaan van verdriet. Ook ‘onbekend’ heeft extra duiding nodig. Onbekend is enkel van toepassing indien er wel een duidelijke claim is van een persoon/organisatie, maar het communicatiekanaal van de claim niet vermeld wordt. Dit is een groot verschil met ‘geen claim’. Een voorbeeld hiervan is een factcheck waarin een uitspraak van Theo Francken wordt gecontroleerd. Francken heeft gezegd dat Libanon een veilig land is, maar in de factcheck wordt niet vermeld waar hij dat gezegd heeft. Ten slotte is er een restcategorie met daarin enkele communicatiekanalen die een enkele keer voorkwamen zoals ‘debat’, ‘protest’, ‘rapport’ of ‘boek’.

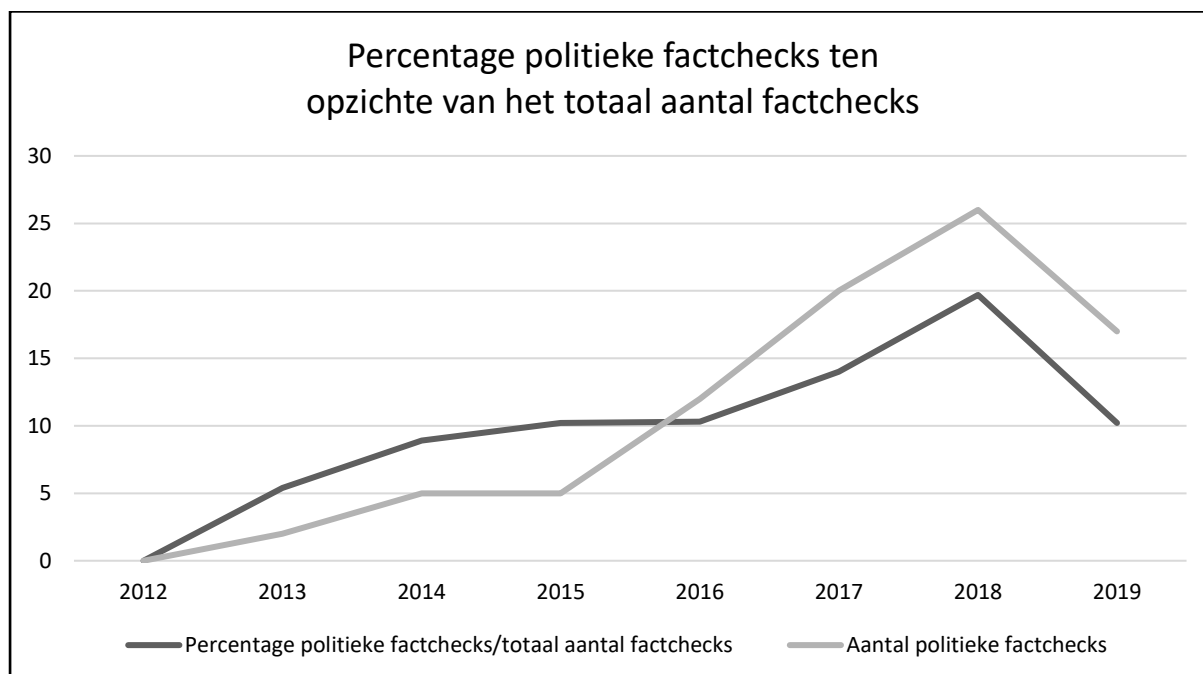
Tabel 18: Communicatiekanaal van claim

<i>Communicatiekanaal van de claim</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
<i>Krant</i>	230	46,9%
<i>Nieuwswebsite</i>	35	7,1%
<i>Wetenschappelijk onderzoek</i>	30	6,1%
<i>Televisie</i>	27	5,5%
<i>Sociale media</i>	26	5,3%
<i>Radio</i>	24	4,9%
<i>Tijdschrift</i>	21	4,3%
<i>Geen claim</i>	19	3,9%
<i>Persbericht</i>	16	3,3%
<i>Onbekend</i>	14	2,9%
<i>Speech</i>	13	2,7%
<i>Advertentie</i>	13	2,7%
<i>Rest</i>	12	2,4%
<i>Website</i>	10	2%
<i>Totaal</i>	490	100%

Indien gekeken wordt naar de evolutie van politieke factchecking is een stijgende trend op te merken in Figuur 2. Onder politieke factchecking wordt verstaan ‘factchecks waarbij de gefactcheckte een Belgisch politicus, politieke medewerker of politieke partij is’. Sinds 2012 is het aantal politieke factchecks elk jaar toegenomen. 2019 is echter geen volledig jaar in deze analyse. Opnieuw wordt het

aantal politieke factchecks van 1 januari 2019 tot 17 april 2019 geëxtrapoleerd naar het volledig jaar met een factor van 3,4. Er is niet alleen een stijgende trend in het aantal politieke factchecks, in de grafiek hieronder is ook te zien dat het aandeel politieke factchecks ten opzichte van het totaal aantal gepubliceerde factchecks toegenomen is sinds 2012. In 2013 zijn er 37 factchecks gepubliceerd waarvan er twee politieke factchecks zijn. Dat is 5,4% van het totaal. In 2018 is dit percentage opgelopen tot 19,7%. Bijna één op vijf factchecks is politiek in 2018. Voor de 2019 is er nog geen volledig overzicht, maar volgens de extrapolatie is er een daling naar 10,2%. De extrapolatie is waarschijnlijk onbetrouwbaar op dit vlak aangezien er na 17 april 2019 nog een verkiezing heeft plaatsgevonden op 26 mei 2019 en het aantal politieke factchecks naar alle waarschijnlijkheid is toegenomen.

Figuur 2: Politieke factchecks per jaar

Wanneer dieper ingegaan wordt op de Belgische politieke factchecks, valt op dat vooral N-VA wordt aangepakt (Tabel 19). Van alle politieke factchecks gaat 28% over politici van N-VA, gevolgd door 17,3% over sp.a.

Als gekeken wordt naar de politici zelf, zien we dat Bart De Wever met grote voorsprong de meest gefactcheckte politicus van België is in Vlaamse geschreven media. 9 van de 21 factchecks over N-VA zijn claims gemaakt door voorzitter Bart De Wever. Verder in het lijstje staan Maggie De Block, Theo Francken en Peter Mertens met elk 3 factchecks over een claim die ze maakten. De resultaten geven aan dat politieke factchecks over veel verschillende politici gaan. Slechts drie politici werden drie keer

gefactcheckt en Bart De Wever negen keer. Dat zijn in totaal 18 van de 75 politieke factchecks. In de 57 andere factchecks worden politici dus maximaal twee keer gefactcheckt.

Tabel 19: Belgische politieke partijen als gefactcheckte

<i>Belgische politieke partij</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
<i>N-VA</i>	21	28%
<i>sp.a</i>	13	17,3%
<i>Open VLD</i>	8	10,7%
<i>Vlaams Belang</i>	8	10,7%
<i>PS</i>	7	9,3%
<i>PVDA</i>	5	6,7%
<i>Groen</i>	5	6,7%
<i>CD&V</i>	5	6,7%
<i>MR</i>	3	4%
<i>Totaal</i>	75	100%

In Tabel 20 staat een overzicht van de populairste bronnen. Dit zijn bronnen die verschillende keren zichtbaar vermeld zijn in factchecks. Een bron telt maar één maal mee per factcheck. Het is zeer duidelijk dat kennisinstellingen dit lijstje domineren. Van de zeven bronnen die meer dan zes keer voorkwamen in de 490 gecodeerde factchecks, zijn er drie professoren. Patrick Mullie, voedingsdeskundige aan de Vrije Universiteit Brussel prijkt bovenaan de lijst, gevolgd door cognitief psycholoog Wouter Duyck van Universiteit Gent. Theo Niewold wordt negen keer vermeld. Hij is ook voedingsdeskundige maar aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Ook Rika Ponnet, relatietherapeut, is een vaak vermelde bron. Gezien 'gezondheid, relaties en psychologie' het vaakst voorkomende thema is, zijn deze resultaten niet verwonderlijk. Naast de proffen en een specialist staan ook twee overheidsbronnen en een internationale organisatie in de lijst.

Tabel 20: Populairste bronnen (meer dan zes vermeldingen)

<i>Naam van bron</i>	<i>Functie van bron</i>	<i>Aantal vermeldingen</i>
<i>Patrick Mullie</i>	Professor VUB	11
<i>Wouter Duyck</i>	Professor UGent	10
<i>FOD Economie</i>	Overheidsdienst	9
<i>OESO</i>	Internationale organisatie	9
<i>Theo Niewold</i>	Professor KU Leuven	9
<i>Eurostat</i>	Overheid	8
<i>Rika Ponnet</i>	Relatietherapeute	7
<i>Totaal</i>		63

Indien afstand genomen wordt van de instelling of persoon zelf, kan gekeken worden naar het niveau van de organisatie in Tabel 21. Hieruit kan afgeleid worden hoeveel professoren en onderzoeken van welke universiteit gebruikt zijn als bron. Zo is duidelijk zichtbaar dat de grote universiteiten van Vlaanderen het vaakst bronnen voor factchecks leveren. KU Leuven staat bovenaan de lijst, gevolgd door de universiteiten uit Gent, Antwerpen en Brussel. Daarnaast zijn ook de federale overheidsdiensten populaire bronnen van informatie, denk aan de FOD Economie die in de tabel hierboven vermeld is. Ook de universitaire ziekenhuizen van Leuven en Antwerpen leveren heel wat bronnen, vaak zijn dat medisch specialisten zoals chirurgen of psychiaters.

Tabel 21: Populairste bronnen op organisatieniveau (vanaf 10 vermeldingen)

<i>Naam van de organisatie</i>	<i>Aantal vermeldingen</i>
<i>Katholieke Universiteit Leuven</i>	192
<i>Universiteit Gent</i>	122
<i>Universiteit Antwerpen</i>	81
<i>Vrije Universiteit Brussel</i>	64
<i>Politieke partij, actor of medewerker</i>	34
<i>Federale overheidsdienst</i>	29
<i>Universitair Ziekenhuis Leuven</i>	18
<i>Universiteit Ziekenhuis Antwerpen</i>	13
<i>Universiteit Hasselt</i>	13
<i>Totaal</i>	566

In Tabel 22 wordt gekeken naar het oordeel dat geformuleerd is in factchecks. De grote meerderheid van die oordelen is in de vorm van een schaal. Slechts 31 factchecks hanteren een percentage, allemaal gepubliceerd in Het Belang van Limburg. In 12 factchecks is een woordelijk oordeel geveld. Deze laatste twee categorieën zijn later omgezet in een standaard-schaal, die reeds in het hoofdstuk methodologie toegelicht is. Onder deze tabel wordt hier dieper op ingegaan.

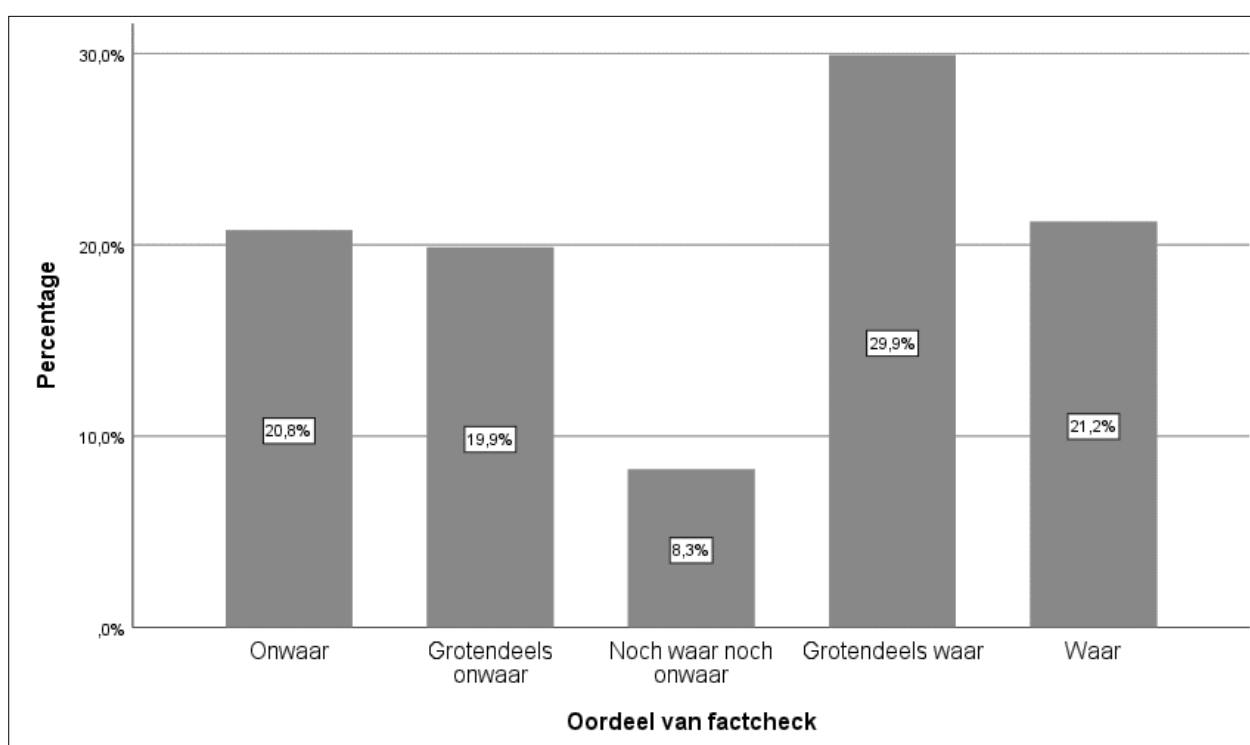
Tabel 22: Vorm van het oordeel

<i>De vorm van het oordeel</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentages</i>
<i>Schaal</i>	405	90,4%
<i>Percentage</i>	31	6,9%
<i>Woorden</i>	12	2,7%
<i>Totaal</i>	448	100%

In onderstaande grafiek zijn alle oordelen verwerkt (Figuur 3). De verschillende vormen van oordelen zijn verwerkt volgens de harmonisatie weergegeven in Tabel 10. De 448 factchecks met een duidelijk oordeel vormen de Y-as, weergegeven in procent van de 448 factchecks. 20,8% van de factchecks met

een duidelijk oordeel hebben als oordeel 'onwaar', in 21,2% van de factchecks is het oordeel 'waar'. Volgens deze resultaten is het oordeel van een factcheck vaker waar dan onwaar, zeker wanneer grotendeels onwaar en grotendeels waar worden meegerekend. In dit geval geven 51,1% van de factchecks een oordeel dat grotendeels waar of waar is. Slechts in 40,7% van de factchecks is het oordeel grotendeels onwaar of onwaar. Dit is een opmerkelijke bevinding. Zoals beschreven in het theoretisch kader vertrekt factchecking vanuit een *news sense* van factchecker. Het is de factchecker die bepaalt wat 'factcheckwaardig' is of niet. Factcheckwaardige claims zijn dus claims waarvan de journalist betwijfelt of ze waar zijn, gekoppeld aan een dosis scepticisme. Het is dus opmerkelijk dat factchecks dan vaker (grotendeels) waar dan (grotendeels) onwaar blijken te zijn.

Figuur 3: Overzicht oordeel van factchecks

Onderstaande kruistabel toont hetzelfde als bovenstaande grafiek, maar dan per medium (Tabel 23). Het verschil tussen alle oordelen die (grotendeels) waar en (grotendeels) onwaar zijn is gemiddeld niet zo heel groot. In deze tabel wordt gekeken hoe deze verhoudingen zich situeren tussen media. De vaststelling van bovenstaande tabel dat factchecks vaker waar dan onwaar zijn, is enkel terug te vinden bij Knack en Het Belang van Limburg. De andere oordelen zijn vaker (grotendeels) onwaar dan (grotendeels) waar. Aangezien Knack en Het Belang van Limburg samen 311 van de 490 gecodeerde factchecks leveren, is het niet verwonderlijk dat hun gemiddeldes zwaarder doorwegen. Per medium is het vaakst gevelde oordeel telkens onderstreept. Bij Knack en Het Belang van Limburg is dit

‘grotendeels waar’. Bij De Morgen, De Standaard en Het Nieuwsblad is dit het oordeel ‘onwaar’. Bij Het Laatste Nieuws is het vaakst gevelde oordeel ‘grotendeels onwaar’.

Tabel 23: Kruistabel oordeel van factcheck per medium

		Oordeel van de factcheck					
Medium van publicatie		Onwaar	Grotendeels onwaar	Noch waar noch onwaar	Grotendeels waar	Waar	Aantal
	Knack	13,9%	24,7%	0%	<u>37,8%</u>	23,6%	273
	De Morgen	<u>43,8%</u>	18,8%	0%	0%	37,5%	27
	De Standaard	<u>34,5%</u>	5,9%	27,7%	11,8%	20,2%	124
	Het Belang van Limburg	12,5%	25%	12,5%	<u>46,9%</u>	3,1%	38
	Het Laatste Nieuws	20%	<u>40%</u>	0%	30%	10%	14
	Het Nieuwsblad	<u>50%</u>	25%	0%	25%	0%	14
	Gemiddelde	20,8%	19,9%	8,3%	29,9%	21,2%	490

Ten slotte wordt er in Tabel 24 informatie gegeven over het aantal auteurs per medium. Het aantal journalisten per medium dat factchecks publiceert, is geen relevante indicator van kwaliteit. Bij Het Belang van Limburg is er slechts een auteur van factchecks: Marleen Finoulst. Dit betekent niet per se dat de factchecks een hoge kwaliteit hebben, maar wel dat dit een duidelijke taak of functie is van Marleen Finoulst. Ook bij Knack worden de meeste factchecks geschreven door één auteur: Jan Jagers. Het meest opvallende resultaat is het grote aantal auteurs bij De Standaard. Het is geen indicator voor kwaliteit, maar het toont wel aan dat bij de meeste media geen duidelijke taakverdeling is over wie de factchecks schrijft.

Tabel 24: Aantal auteurs per medium

<i>Medium</i>	<i>Aantal</i>	<i>Aantal auteurs</i>	<i>Hoogste aantal factchecks van één auteur</i>
<i>Knack</i>	273	12	243
<i>De Morgen</i>	27	9	15
<i>De Standaard</i>	124	49	9
<i>Het Belang van Limburg</i>	38	1	38
<i>Het Laatste Nieuws</i>	14	5	2
<i>Het Nieuwsblad</i>	14	7	6
<i>Totaal</i>	490	83	

5.2 Verklarend gedeelte

In het verklarend gedeelte wordt gezocht naar factoren die verschillen in kwaliteit kunnen verduidelijken. Kwaliteit is in het hoofdstuk methodologie al gedefinieerd op basis van de criteria van het IFCN: grondigheid, transparantie, onpartijdigheid en systematiek. Deze voorwaarden worden in dit hoofdstuk onderzocht. Elke kwalitatieve voorwaarde wordt uitgebreid besproken in een sectie. Per sectie worden een aantal variabelen behandeld en op het einde van elke sectie staat een korte conclusie over de kwalitatieve voorwaarde.

5.2.1 Grondigheid

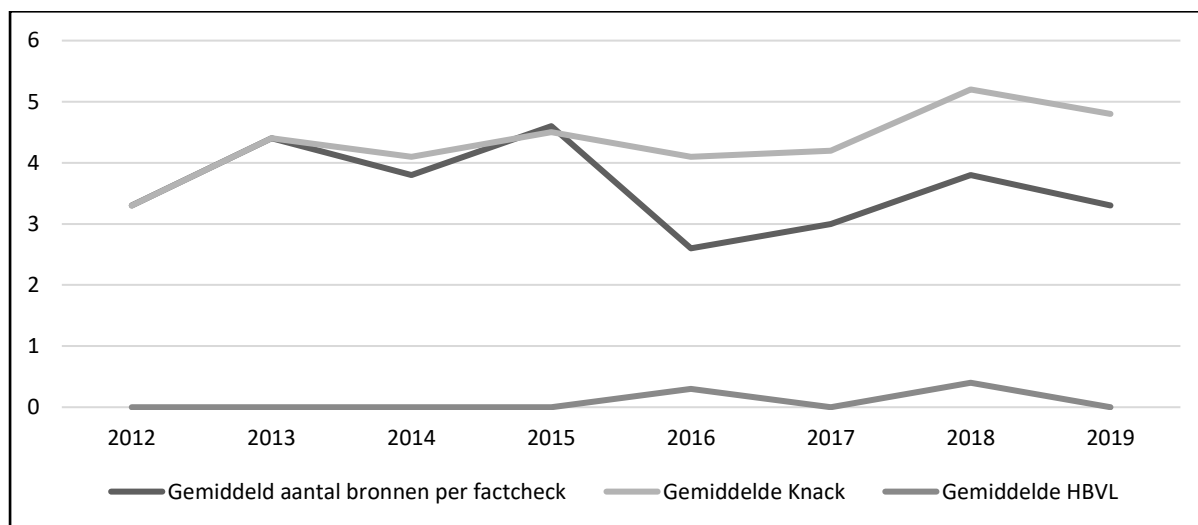
De grondigheid van factchecking wordt onderzocht aan de hand van drie variabelen: het aantal bronnen per factcheck, de kwaliteit van de zichtbare bronnen en het contacteren van de gefactcheckte. In deze sectie wordt gekeken hoe diepgaand, zorgvuldig en intensief gefactcheckt wordt. Hierbij is zowel gekeken naar de verschillende media maar ook naar de evolutie doorheen de tijd.

Aantal bronnen per factcheck

Het aantal bronnen dat vermeld wordt in een factcheck is een mogelijke indicatie van de tijd en energie die de auteur heeft geïnvesteerd in het artikel. Het algemeen gemiddelde voor alle gecodeerde factchecks bedraagt 3,5 bronnen per factcheck. In Figuur 4 wordt het gemiddeld aantal bronnen per factcheck weergegeven per jaar van publicatie. Het gemiddelde aantal bronnen per factcheck loopt in 2012 en 2013 gelijk met het gemiddelde van Knack, aangezien zij op dat moment het enige medium zijn die factchecks publiceerden. In de grafiek vallen twee belangrijke zaken op. Ten

eerste is er een hoogtepunt in 2015, het jaar dat de meeste factchecks geleverd zijn door Knack en De Feitenrechter van De Morgen. In dat jaar zijn gemiddeld 4,6 bronnen per factcheck gebruikt. Ten tweede halveert dit gemiddelde bijna in een jaar tijd naar 2,6 bronnen per factcheck in 2016. Een verklaring voor deze daling kan gevonden worden in de opkomst van factchecks in Het Belang van Limburg, aangevuld met een aantal factchecks van De Morgen (niet De Feitenrechter) en De Standaard. Andermaal zijn Knack en Het Belang van Limburg de uitersten in de data (Tabel 25). Knack heeft een hoog gemiddelde, dat hoog blijft doorheen de jaren en zelf licht stijgt. Het Belang van Limburg gebruikt amper bronnen.

Figuur 4: Gemiddeld aantal bronnen per factcheck per jaar

Tabel 25: Gemiddeld aantal bronnen per factcheck per medium

Medium van publicatie	Gemiddeld aantal bronnen per factcheck
Knack	4,4
De Morgen	3,2
De Standaard	2,6
Het Belang van Limburg	0,2
Het Laatste Nieuws	2,7
Het Nieuwsblad	2,9
Totaal	3,5

Kwaliteit van de bronnen

In deze sectie over de grondigheid van factchecks wordt gekeken naar de gebruikte bronnen van factcheckers. Welke bronnen zijn kwaliteitsvol en welke niet? En worden er vaker kwaliteitsvolle bronnen gebruikt dan minder kwaliteitsvolle?

Een grondige factcheck vereist bronnen die wetenschappelijk of officieel zijn. Om te kunnen oordelen welke bronnen kwaliteitsvol zijn en welke niet, is gekeken naar het wetenschappelijk of officieel gehalte van de bronnen. Wetenschappelijke publicaties en kennisinstellingen gaan uit van een wetenschappelijke expertise die gebaseerd is op onderzoek. Vrije beroepen en specialisten of mensen uit het bedrijfsleven kunnen ook beschikken over expertise, maar deze is niet altijd wetenschappelijk. Wetenschappelijke publicaties, kennisinstellingen en overheidsbronnen vallen onder de noemer 'kwaliteitsvolle bronnen'. Alle andere soorten bronnen worden gecategoriseerd als 'minder kwaliteitsvolle bronnen'.

In totaal zijn 1652 bronnen zichtbaar vermeld in de 490 gecodeerde factchecks. Aan de hand van deze opdeling is af te leiden uit de data dat er in totaal 1151 kwaliteitsvolle bronnen gebruikt zijn in de 490 gecodeerde factchecks. Tegenover dit aantal kwaliteitsvolle bronnen staan slechts 501 minder kwaliteitsvolle bronnen. Er worden dus meer dan dubbel zoveel kwaliteitsvolle bronnen zichtbaar vermeld in factchecks. Echter is er een grote vertekening in de interpretatie van deze cijfers. Meer dan de helft van de gecodeerde factchecks zijn van Knack. In

Tabel 26 staat het gebruikte aantal kwaliteitsvolle en minder kwaliteitsvolle bronnen per medium. Om een zicht te geven op de verhouding per medium, is in de laatste kolom een verhouding weergegeven tussen het totaal aantal bronnen tegenover het aantal kwaliteitsvolle bronnen. Ook hier is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van dit percentage. Als er in De Standaard een bron gebruikt wordt, is dit in 62,7% van de gevallen een kwaliteitsvolle bron. Dit zegt niets over de hoeveelheid bronnen per factcheck die gebruikt worden. Als elke factcheck van een medium slechts één bron zou hebben en die bron is kwaliteitsvol, dan zou het percentage 100% zijn. Dit percentage laat wel toe om af te leiden dat alle media een voorkeur hebben om kwaliteitsvolle bronnen te gebruiken tegenover minder kwaliteitsvolle bronnen. Bij Knack is deze voorkeur het sterkste. Als Knack bronnen gebruikt, is dit slechts in 27,2% van de gevallen een minder kwaliteitsvolle bron. Bij Het Nieuwsblad is de voorkeur voor kwaliteitsvolle bronnen het zwakst. Als er bronnen gebruikt worden, is dit in 56,4% van de gevallen een kwaliteitsvolle bron en dus in 43,6% van de gevallen een minder kwaliteitsvolle bron.

Tabel 26: Aantal (minder) kwaliteitsvolle bronnen per medium

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Aantal</i>	<i>Aantal kwaliteitsvolle bronnen</i>	<i>Aantal minder kwaliteitsvolle bronnen</i>	<i>Percentage kwaliteitsvolle bronnen</i>
<i>Knack</i>	1167	849	318	72,8%
<i>De Morgen</i>	84	55	29	65,5%
<i>De Standaard</i>	316	198	118	62,7%
<i>Het Belang van Limburg</i>	8	5	3	62,5%
<i>Het Laatste Nieuws</i>	38	22	16	57,9%
<i>Het Nieuwsblad</i>	39	22	17	56,4%
<i>Totaal</i>	1652	1151	501	69,7%

Uit het aantal bronnen per medium valt af te leiden dat er bij de factchecks van Knack opmerkelijk meer bronnen worden vermeld dan bij de andere media (Tabel 27). Het Belang van Limburg heeft maar een gemiddelde van 0,2 bronnen per factcheck. Slechts in een op vijf factchecks wordt een bron vermeld. Dat is een onwaardig gemiddelde om het label factcheck te gebruiken. Een bron is te weinig, een tweede bron is nodig om de eerste bron te kunnen bevestigen of tegenspreken. Een tweede bron is dus een absoluut minimum. Een derde bron is wenselijk om zekerheid te bieden over de eerste twee bronnen. Vanaf drie bronnen is er sprake van een gezond gemiddelde. De eerste bron is de these, de tweede bron is de antithese en de derde bron vormt de synthese. Enkel Knack en De Morgen komen aan een gemiddelde van drie bronnen per factcheck.

In Tabel 27 is ook het gemiddeld aantal kwaliteitsvolle bronnen per medium af te lezen. De data dient gelezen te worden per medium. Bijvoorbeeld: van alle zichtbare bronnen die De Morgen gebruikt in haar factchecks zijn er gemiddeld 2 kwaliteitsvol en 1,1 minder kwaliteitsvol. Aan de hand van deze tabel is duidelijk te zien dat Knack het hoogste aantal kwaliteitsvolle bronnen in haar factchecks gebruikt. Het Belang van Limburg vermeldt het minste aantal kwaliteitsvolle bronnen, maar die vermeldt in het algemeen ook weinig bronnen.

Tabel 27: Gemiddeld aantal kwaliteitsvolle bronnen per factcheck per medium

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Gemiddeld aantal bronnen per factcheck</i>	<i>Gemiddeld aantal kwaliteitsvolle bronnen</i>	<i>Gemiddeld aantal minder kwaliteitsvolle bronnen</i>
<i>Knack</i>	4,4	3,1	1,2
<i>De Morgen</i>	3,2	2	1,1
<i>De Standaard</i>	2,6	1,7	1
<i>Het Belang van Limburg</i>	0,2	0,8	0,5
<i>Het Laatste Nieuws</i>	2,7	1,7	1,2
<i>Het Nieuwsblad</i>	2,9	1,7	1,3
<i>Gemiddelde</i>	3,5	2,6	1,1

Contacteren van de gefactcheckte

Woord en wederwoord is het journalistieke principe waarbij degene waarover een artikel wordt geschreven, de kans krijgt om zich te verklaren of verdedigen. Dit principe moet ook in factchecks gerespecteerd worden en daarenboven vermeld worden. Het toont dat de journalist de gefactcheckte de kans op een repliek heeft aangeboden en gevraagd heeft naar een verklaring voor de claim van de gefactcheckte. Daarom wordt het contacteren van de gefactcheckte ook beschouwd als een mogelijke indicator voor grondigheid. Het algemeen gemiddelde voor alle gecodeerde factchecks bedraagt 25,7%. In één op vier factchecks is de gefactcheckte dus zichtbaar gecontacteerd. In Tabel 28 staat per medium het percentage factchecks vermeld waarin duidelijk aangegeven is dat de journalist contact opgenomen heeft met de gefactcheckte. Opnieuw is Knack de beste leerling van de klas met het hoogste percentage. De slechtste leerlingen zijn Het Belang van Limburg en Het Nieuwsblad, die in geen enkele factcheck zichtbaar aangeven dat ze contact opnamen met de gefactcheckte. Na Knack heeft Het Laatste Nieuws het tweede hoogste percentage. De percentages zijn echter zeer laag, ook van de goede leerlingen. Wie rekening houdt met de IFCN-criteria streeft naar een percentage van 100%. Voor alle media is het resultaat veel lager, met Knack als winnaar van alle verliezers. Het percentage van Knack is merkwaardig aangezien ze op de website aangeven dat bij elke factcheck de afzender van de claim gecontacteerd wordt (Knack, 2019). Dit beleid is niet af te leiden uit de gecodeerde factchecks.

Tabel 28: Zichtbaar contacteren van gefactcheckte

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Gefactcheckte is zichtbaar gecontacteerd</i>
<i>Knack</i>	38,8%
<i>De Morgen</i>	3,7%
<i>De Standaard</i>	12,9%
<i>Het Belang van Limburg</i>	0%
<i>Het Laatste Nieuws</i>	21,4%
<i>Het Nieuwsblad</i>	0%
<i>Gemiddelde</i>	25,7%

Conclusie grondigheid

Het gemiddeld aantal bronnen per factcheck bedraagt 3,5 bronnen per factcheck en dat lijkt een goed resultaat voor de Vlaamse media. Achter dit gemiddelde gaan echter grote verschillen schuil tussen de media. Knack steekt met kop en schouders uit boven de andere media als gekeken wordt naar het aantal bronnen per factcheck. Doordat Knack meer dan de helft van de factchecks levert voor dit onderzoek, vertekent Knack de data. Er is sprake van een 'Jagerseffect'. De goede resultaten van factchecker Jan Jagers verhogen het algemeen gemiddelde. Het Belang van Limburg is de absolute verliezer met een zeer laag gemiddelde van 0,2. Als gekeken wordt naar de evolutie van dit gemiddelde doorheen de jaren, vallen een aantal zaken op. Het gemiddelde is gestegen en terug gedaald terwijl het gemiddelde van Knack licht gestegen is in dezelfde periode. De verklaring voor deze evolutie kan gevonden worden in de opkomst van factchecks in de andere media. Het Belang van Limburg bracht het gemiddelde zeer hard naar beneden, terwijl kranten uit 'de middenmoot' zoals De Standaard en De Morgen (De Feitenrechter) het gemiddelde terug opkrikken.

Hetzelfde kan gezegd worden over de kwaliteit van de gebruikte bronnen per medium. Ook hier is Knack de beste leerling van de klas. De andere media doen het op vlak van kwaliteit van bronnen ook goed. Uit de data blijkt dat er een duidelijke voorkeur is voor kwaliteitsvolle bronnen tegenover minder kwaliteitsvolle bronnen. Deze vaststelling moet natuurlijk samen gelezen worden met het gemiddeld aantal bronnen per factcheck per medium. Zo is 62,7% van de bronnen bij De Standaard kwaliteitsvol, maar ze vermelden gemiddeld slechts 2,6 bronnen per factcheck. Een hoog percentage en een hoog gemiddelde is enkel te noteren bij Knack.

Ten derde is het contacteren van de gefactcheckte ook een indicator van grondigheid. Knack heeft opnieuw het hoogste percentage, maar eigenlijk is dit nog steeds onvoldoende.

Op vlak van grondigheid kan geconcludeerd worden dat Knack het zeer goed doet op vlak van aantal bronvermeldingen, alle media het goed doen op vlak van kwaliteit van bronnen en geen enkel medium voldoende haalt voor het contacteren van de gefactcheckte. De andere media hebben te lage gemiddeldes en percentages om te kunnen spreken van grondigheid. Het Belang van Limburg scoort op alle indicatoren het slechtst van alle media.

5.2.2 Transparantie

In deze sectie is gekeken naar de transparantie die gehanteerd wordt bij factchecks in Vlaamse geschreven media. Een aantal indicatoren duiden op transparantie zoals het aantal geschreven bronnen, de aanwezigheid van een conclusie en de aanwezigheid van een oordeel. Daarnaast wordt ook gekeken of elk medium transparant is over haar organisatiestructuur, de methodologie die gehanteerd wordt en de professionele achtergrond van haar medewerkers.

Aanwezigheid van conclusie

De aanwezigheid van een conclusie in een factcheck staat voor transparantie in de besluitvorming. Een conclusie vat namelijk het voorgaande samen en in het geval van een factcheck wordt hier ook geschreven waarom voor een bepaald oordeel is gekozen. Het biedt de kans aan de auteur om aan de lezer duidelijk te maken waarom de ene bron meer doorweegt dan de andere en welke zaken afgewogen worden. In Tabel 29 staat een overzicht hoeveel factchecks per medium geen conclusie hebben. Er is echter een duidelijk verschil tussen een conclusie en een oordeel zoals eerder toegelicht in het hoofdstuk over methodologie. Een conclusie is een besluit waarin het voorgaande wordt samengevat, een oordeel is een duidelijk vonnis of uitspraak over de claim. Het is dus mogelijk dat er in een factcheck een conclusie aanwezig is, maar geen oordeel of omgekeerd. Knack en De Standaard spannen de kroon en hebben op enkele uitzonderingen na altijd een conclusie. Daarentegen is er bij een vierde van de factchecks van De Morgen geen conclusie geformuleerd. Ook het percentage van Het Laatste Nieuws is vrij laag, namelijk 78,6%.

Tabel 29: Percentage factchecks met conclusie per medium

Medium	Aantal	Percentage factchecks met conclusie
Knack	273	99,7%
De Morgen	27	74%
De Standaard	124	99,2%
Het Belang van Limburg	38	89,5%
Het Laatste Nieuws	14	78,6%
Het Nieuwsblad	14	85,8%
Gemiddelde		96%

Aanwezigheid van oordeel

Transparant zijn over de beoordeling van een claim is essentieel in een factcheck. In een goede factcheck volgt het oordeel op de conclusie. Bij Knack en De Standaard is er bijna altijd een oordeel in de factcheck (Tabel 30). Bij De Morgen en Het Nieuwsblad is dit percentage veel lager. Factchecks van Het Nieuwsblad hebben slechts in 28,6% van de gevallen een oordeel over de claim die gecontroleerd wordt. Bij De Morgen is dit 59,3% van de gecodeerde factchecks.

Tabel 30: Percentage factchecks met oordeel per medium

Medium	Totaal	Percentage factchecks met oordeel
Knack	273	97,9%
De Morgen	27	59,3%
De Standaard	124	96%
Het Belang van Limburg	38	84,2%
Het Laatste Nieuws	14	71,4%
Het Nieuwsblad	14	28,6%
Gemiddelde		91%

Aantal geschreven bronnen

In een factcheck probeert de factchecker alle puzzelstukken op tafel te leggen zodat de lezer zelf de puzzel kan maken. Geschreven bronnen zorgen ervoor dat de lezer thuis het onderzoek kan reproduceren, een niet-geschreven bron is niet of moeilijker te repliceren voor de lezer. Het aantal geschreven bronnen is daarom een indicator voor transparantie. Uit Tabel 31 is af te lezen wat het gemiddeld aantal geschreven bronnen is per medium. 1,9 geschreven bronnen per factcheck is het hoogste resultaat, van De Morgen. Het is opvallend dat Knack, voor het eerst in de analyse van de resultaten, hier slecht op scoort. Knack gebruikt gemiddeld een groot aantal bronnen per factcheck, maar het aantal geschreven bronnen ligt merkkelijk lager. Het algemeen gemiddelde is 1,1 geschreven bron per factcheck. De vraag moet gesteld worden of één of zelfs twee geschreven bronnen voldoende zijn voor de lezer om de puzzel zelf te kunnen maken. Deze lage scores zijn misschien te wijten aan het feit dat vaak experts worden aangehaald als bronnen. Zeker in de talloze factchecks van Knack, dat een hoog gemiddeld aantal zichtbare bronnen heeft, worden vaak experts gecontacteerd en als bron geciteerd. De experts brengen een zekere autoriteit met zich mee, maar maken het voor de lezer niet mogelijk de puzzel zelf te leggen³. De autoriteit van de expert is dan doorslaggevend in de factcheck. Over de kwaliteit van de bron kan niets gezegd worden aan hand van de opdeling tussen geschreven en niet-geschreven bronnen. Het is wel een belangrijke indicator voor transparantie.

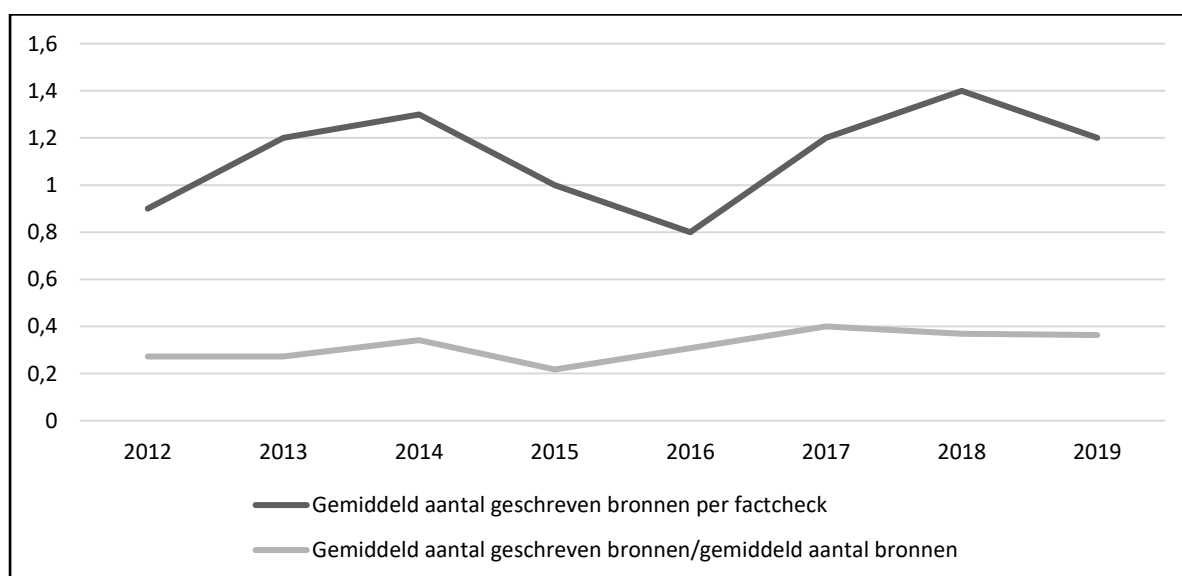
Tabel 31: Gemiddeld aantal geschreven bronnen per medium

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck</i>
<i>Knack</i>	1,2
<i>De Morgen</i>	1,9
<i>De Standaard</i>	1
<i>Het Belang van Limburg</i>	0,2
<i>Het Laatste Nieuws</i>	1,3
<i>Het Nieuwsblad</i>	1,5
<i>Totaal</i>	1,1

³ Het gebruik van ongeschreven bronnen door auteurs zou ook een indicator kunnen zijn voor grondigheid bij het schrijven van een factcheck. Een ongeschreven bron raadplegen kan bijvoorbeeld aan de hand van telefonisch contact, wat tijdsintensiever kan zijn dan de raadpleging van websites. Ook video's en speeches zijn echter gecodeerd als ongeschreven bronnen, waardoor deze redenering niet sluitend is. Daarom is gekozen om ongeschreven bronnen niet te gebruiken als indicator voor grondigheid.

Het gemiddeld aantal geschreven bronnen doorheen de jaren onderging geen opmerkelijke evolutie (Figuur 5). In 2013 en 2014 nam het gemiddelde even toe, daarna nam het af tot en met 2016. De laatste jaren is er opnieuw een stijgende trend. Het gemiddelde blijft echter de hele tijd schommelen tussen 1 en 1,5 geschreven bronnen per factcheck. In het algemeen is een lichte stijging merkbaar. De andere lijn in de grafiek geeft aan wat de verhouding is tussen het gemiddeld aantal geschreven bronnen en het gemiddeld aantal bronnen doorheen de jaren. Deze lijn volgt min of meer dezelfde evolutie als de andere. Ook hier is een dip in 2016, en is in totaliteit een lichte stijging merkbaar. Dit is wel goed nieuws, want het aantal geschreven bronnen neemt proportioneel toe. In vergelijking met het totaal aantal bronnen worden in 2019 iets meer geschreven bronnen gebruikt dan in 2012.

Figuur 5: Gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck

Organisatiestructuur en juridische status van de organisatie op de website

Transparantie in factchecking betekent ook transparantie over hoe de factcheckers georganiseerd zijn en wat de juridische status is van de organisatie. Enkel op de website van Knack wordt een vermelding gemaakt over de organisatie: “We geven gedetailleerde informatie over de structuur, het wettelijke statuut en de professionele achtergrond van onze organisatie.” (Knack, 2019). Deze gedetailleerde informatie is echter niet te vinden op de website van Knack. Daarom staat er in Tabel 32 ‘Nee’ bij Knack. Ook op de andere mediumwebsites is hier geen informatie over te vinden.

Tabel 32: Informatie over organisatiestructuur en juridische status op website

Medium	Informatie op de website (17/4/19)?
Knack	Nee
De Morgen	Nee
De Standaard	Nee
Het Belang van Limburg	Nee
Het Laatste Nieuws	Nee
Het Nieuwsblad	Nee

Gebruikte methodologie op de website

Transparantie betekent ook open zijn over de methodes die gehanteerd worden bij het schrijven van factchecks. Over de methodes die gehanteerd worden, is Knack zeer uitgebreid op haar website (Knack, 2019). Over het verzamelen van feiten, slechts één van de onderdelen die op de website van Knack beschreven staat, schrijven ze het volgende:

Vervolgens gebruiken we uiteenlopende, zo transparant mogelijke journalistieke methoden om de feitelijke basis van de claim te onderzoeken. We zoeken (officiële) cijfers, onderzoek, rapporten... en gebruiken onder meer expertinterviews - bijvoorbeeld met academici uit het vakdomein ter zake - om de ware toedracht te achterhalen. Volgt de claim niet uit het aangedragen bewijs, rekening houdend met de context waaruit hij komt, waarom is dat dan zo? En of hij er nu wel of niet uit volgt, wat zeggen ander onderzoek en domeinexperten over hetzelfde onderwerp? Die vragen blijven we stellen tot het saturatiepunt bereikt wordt waarbij de puzzel spreekwoordelijk in elkaar valt en een conclusie bovendrijft die naar onze normen met feiten en inzichten kan worden beargumenteerd (Knack, 2019).

Ook Het Laatste Nieuws biedt informatie over de methodologie, maar zeer beknopt en vaag (Het Laatste Nieuws, 2018). Dit is een alinea van de website over het selecteren van claims die gefactcheckt zullen worden:

We gaan met verschillende tools na welke berichten van politici de meeste aandacht krijgen op sociale media. Als in die berichten beweringen staan die feitelijk te checken zijn, en waarover discussie bestaat, dan gaan we ermee aan de slag. Ook lezers kunnen ons via pinokkiotest@hln.be vragen om bepaalde zaken te factchecken (Het Laatste Nieuws, 2018).

Op de andere mediumwebsites is hier geen informatie over te vinden.

Tabel 33: Methodologie van factchecking op website

<i>Medium Informatie op de website (17/4/19)?</i>	
<i>Knack</i>	Ja
<i>De Morgen</i>	Nee
<i>De Standaard</i>	Nee
<i>Het Belang van Limburg</i>	Nee
<i>Het Laatste Nieuws</i>	Ja
<i>Het Nieuwsblad</i>	Nee

Correctiebeleid op de website

Wanneer fouten staan in factchecks moeten die gecorrigeerd worden. Het is echter aan de factcheckorganisatie om hier duidelijk en transparant over te zijn. Alles begint bij een correctiebeleid dat openbaar is. Als er fouten in de factchecks staan, kan de organisatie terugvallen op een beleid dat transparant gecommuniceerd is. Daarom is het publiceren van een correctiebeleid op de website van het medium een indicator van transparantie.

Op de website van Knack wordt het correctiebeleid weergegeven. Bij Knack is er sprake van een echt 'beleid' (Knack, 2019). Het is duidelijk wie handelt wanneer een correctie moet gebeuren en hoe dit vermeld zal worden op de website. Bij Het Laatste Nieuws staat dit geschreven op de website: "Bij het factchecken gaan we zo nauwkeurig mogelijk te werk. Wanneer we een correctie of een aanvulling moeten plaatsen bij een factcheck zijn we daar volledig open over." (Het Laatste Nieuws, 2018) Dit is een mager correctiebeleid, waarmee de lezer eigenlijk geen inzicht krijgt op het proces dat plaats vindt bij de factchecker of op de redactie. Daarom oordelen we dat Het Laatste Nieuws geen correctiebeleid heeft op de website.

Tabel 34: Correctiebeleid op website

<i>Medium Informatie op de website (17/4/19)?</i>	
<i>Knack</i>	Ja
<i>De Morgen</i>	Nee
<i>De Standaard</i>	Nee
<i>Het Belang van Limburg</i>	Nee
<i>Het Laatste Nieuws</i>	Nee
<i>Het Nieuwsblad</i>	Nee

Conclusie transparantie

In deze sectie zijn vele indicatoren van transparantie aan bod gekomen. Hieronder worden ze kort hernomen en worden conclusies getrokken. Ten eerste is de aanwezigheid van conclusies voor sommige media bijna een vanzelfsprekendheid, bij andere media ontbreekt het soms. Het is positief dat alle media vaker wel dan niet een conclusie formuleren op het einde van een factcheck. Het slechtste resultaat is van De Morgen waar een op vier factchecks geen conclusie heeft. Ook Het Laatste Nieuws, Het Belang van Limburg en Het Nieuwsblad vermelden soms geen conclusie in hun factchecks. De Standaard en Knack tonen aan hoe het moet. Beide media hebben in meer dan 99% van hun factchecks een conclusie geformuleerd.

Ten tweede is de aanwezigheid van een oordeel belangrijk. De Standaard en Knack hebben opnieuw hoge percentages (meer dan 96%). Het slechtste resultaat is van Het Nieuwsblad, die slechts in 28,6% van haar factchecks een duidelijk oordeel velt over de claim. Ook De Morgen heeft hier een laag percentage: slechts 59,3%. Een duidelijk oordeel over de claim is nochtans essentieel in een factcheck.

Ten derde is het gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck besproken in deze sectie. Het gemiddelde is in het algemeen toegenomen doorheen de jaren, maar kende wel een dip in 2016, het jaar dat Het Belang van Limburg begon met factchecks te publiceren. Niet alleen het aantal geschreven bronnen per factcheck is licht toegenomen, ook proportioneel (ten opzichte van het aantal bronnen per factcheck) is er een toename. Geschreven bronnen zijn dus iets populairder geworden sinds 2012. Er is ook geanalyseerd per medium. Het Belang van Limburg is de slechtste leerling van de klas en vermeldt amper geschreven bronnen. Dit ligt in lijn met de armoede aan zichtbare bronnen bij de krant. In tegenstelling tot andere analyses is Knack niet de beste leerling van de klas bij deze indicator. Zowel Het Laatste Nieuws (1,3), Het Nieuwsblad (1,5) als De Morgen (1,9) hebben een hoger

gemiddeld aantal geschreven bronnen dan Knack (1,2). Het algemeen gemiddelde is 1,1 geschreven bron per factcheck, wat te laag is om transparant te zijn ten opzichte van de lezer. Er zijn wel verschillen tussen de media, maar ze scoren hier allemaal ondermaats.

Vervolgens is gekeken naar informatie op de websites van de media. Zowel over een correctiebeleid, gebruikte methodologieën en organisatiestructuur is er geen woord te vinden op de websites van De Morgen, De Standaard, Het Belang van Limburg en Het Nieuwsblad. Alleen Knack biedt degelijke informatie over hun correctiebeleid en de gebruikte methodologie. Het Laatste Nieuws verstrekt wel informatie over de gebruikte methodologie, maar zeer beknopt en eerder vaag.

5.2.3 Onpartijdigheid

Partijdigheid in factchecking is uit den boze. Factcheckers moeten garant staan voor neutraliteit en transparantie als het gaat over politici en hun uitspraken. Neutraliteit en onpartijdigheid betekenen echter niet dat factcheckers de leugens van politici niet mogen benoemen. Het is juist de taak van factcheckers om die te duiden. Het is wel belangrijk rekening te houden met het volledige politieke spectrum. Een medium dat maar een politieke partij factcheckt, is niet onpartijdig maar viseert duidelijk de ene partij. Onpartijdigheid is daarom een belangrijke kwaliteit van factcheckorganisaties. De onpartijdigheid van factcheckorganisaties is niet enkel te analyseren aan de hand van welke politieke partijen gecontroleerd worden. De objectiviteit geldt ook voor de financiering van de organisatie en de professionele achtergrond van haar medewerkers. Organisaties die gesponsord worden door lobbyverenigingen of factcheckers die een duidelijke politieke strekking hebben, komen de onpartijdigheid van de organisatie niet ten goede. Transparantie over deze informatie wordt in deze sectie ook geanalyseerd per medium.

Factchecks van politieke partijen

In Tabel 35 is een volledig overzicht te vinden. De rijen zijn de verschillende media en het aantal gepubliceerde politieke factchecks. Het rijtotaal is dus telkens het totaal aantal gepubliceerde politieke factchecks. De kolommen zijn de verschillende politieke partijen van België. Een aantal partijen staan niet in de tabel zoals Ecolo en cdH. Dit betekent dat ze niet gefactcheckt zijn tussen 1 januari 2012 en 17 april 2019 in de Vlaamse geschreven media. Per politieke partij is dus te zien hoeveel keer ze in totaal gefactcheckt zijn (kolomtotaal). Ter illustratie: Knack publiceerde 25 factchecks die een Belgische politieke partij controleren. Zes van deze factchecks gingen over een uitspraak van een politicus van sp.a, dat is 24% van de politieke factchecks van Knack. Als dan gekeken wordt voor factchecks over sp.a bij alle media is het resultaat dat in totaal 13 factchecks gepubliceerd zijn die de partij gefactcheckt hebben.

Allereerst is de populatie ontzettend klein. In Vlaamse geschreven media zijn slechts 75 politieke factchecks gepubliceerd. Op basis van die beperkte data is voorzichtigheid geboden bij het trekken van conclusies. In de tabel zijn er analyses op twee niveaus: mediumniveau en partijniveau.

Op mediumniveau is vast te stellen dat Knack en De Standaard de meeste data leveren voor deze analyse. Respectievelijk 25 en 26 factchecks van deze twee media leveren 51 van de 75 verzamelde politieke factchecks. Dit zijn ook de twee media die de meeste data leveren voor het onderzoek, samen leveren ze 397 van de 490 gecodeerde factchecks. Als gekeken wordt hoeveel politieke factchecks de Vlaamse geschreven media publiceren, moet ook gekeken worden naar de verhouding tussen het aantal politieke factchecks en de totale hoeveelheid factchecks die een medium publiceert. De vraag die hier beantwoord wordt: als een medium aan factchecking doet, hoe vaak is dat politieke factchecking? De uitkomst is bijna tegengesteld aan de voorgaande vaststelling. Knack en De Standaard publiceren in aantallen de meeste politieke factchecks, maar vergeleken met het totaal aantal factchecks dat ze reeds publiceerden, scoren zij, op Het Belang van Limburg na, het laagst van alle media. De koploper is Het Laatste Nieuws, waar 71,4% van de gepubliceerde factchecks over Belgische politieke partijen gaan. Bij Knack is dit slechts 9,2% en bij De Standaard 21%.

Op partijniveau zien we dat N-VA de koploper is in de tabel. 21 van de 75 politieke factchecks gaan over de partij. Op de tweede plaats staat sp.a met 13 van de 75 factchecks. Een verklaring kan gezocht worden in de 'factcheckwaardigheid' van de uitspraken die door politici van die partijen gedaan worden. Misschien is het zo dat partijen die ervoor bekend staan cassante of straffe uitspraken te doen, ook vaker gefactcheckt worden. Een gematigde CD&V'er laat zich zelden betrappen op factcheckwaardige uitspraken vanwege het enerzijds-anderzijds verhaal in de partij. N-VA, Vlaams Belang en PVDA zijn samen verantwoordelijk voor bijna de helft (34) van alle factchecks. Dat deze partijen vaker scherpe uitspraken doen dan andere partijen is aan de hand van deze data niet te onderzoeken, maar vormt wel interessante materie voor vervolgonderzoek.

Ook interessant is de links-rechtsverdeling. In deze analyse worden PVDA, PS, sp.a en Groen als linkse partijen beschouwd en MR, Open VLD, N-VA en Vlaams Belang als rechtse partijen. CD&V als centrumpartij wordt buiten beschouwing gelaten. Indien de aantallen worden opgeteld, zijn linkse partijen in totaal 30 keer gefactcheckt en rechtse partijen in totaal 40 keer. Er is dus een ideologisch verschil. Dit ideologisch verschil geldt voor alle media behalve Het Nieuwsblad. In factchecks van Het Nieuwsblad zijn linkse partijen vaker gefactcheckt dan rechtse. Enige relativering is aan de orde gezien Het Nieuwsblad slechts 3 politieke factchecks heeft gepubliceerd. Per medium zijn moeilijk conclusies te trekken, maar in het algemeen worden rechtse partijen dus vaker gefactcheckt dan linkse.

Ook deelname aan het beleid zou een verklarende factor kunnen zijn. Sinds de opkomst van factchecking in Vlaanderen is er nog maar één federale verkiezing geweest in 2014. Partijen CD&V, MR, Open VLD en N-VA vormen samen een meerderheid. De andere partijen zijn oppositiepartijen. Als de data van voor 2013 niet wordt meegerekend, zijn de oppositiepartijen 36 keer gefactcheckt sinds 2014 (ook de maanden voor de verkiezing en de maanden van de regeringsformatie worden dus meegerekend). De regeringspartijen zijn in dezelfde periode 37 keer gefactcheckt. Er is dus geen onevenwicht tussen regering en oppositie te vinden in de data. Er is wel een onevenwicht tussen linkse en rechtse partijen.

Tabel 35: Aantal politieke factchecks gepubliceerd per medium per politieke partij

	PVDA	PS	Sp.a	Groen	CD&V	MR	Open VLD	N-VA	Vlaams Belang	Totaalaantal gepubliceerde politieke factchecks	Politieke factchecks/totaalaantal factchecks
<i>Knack</i>	4%	4%	24%	8%	8%		12%	<u>28%</u>	12%	25	9,2%
<i>De Morgen</i>		12,5%	25%				25%	<u>37,5%</u>		8	29,6%
<i>De Standaard</i>	6,9%	17,2%	6,9%	10,3%	10,3%	10,3%	10,3%	<u>24,1%</u>	3,4%	26	21%
<i>Het Belang van Limburg</i>										0	0%
<i>Het Laatste Nieuws</i>	20%		10%					30%	<u>40%</u>	10	71,4%
<i>Het Nieuwsblad</i>			<u>66,7%</u>					33,3%		3	21,4%
<i>Totaal</i>	5	7	13	5	5	3	8	21	8	75	
	6,7%	9,3%	17,3%	6,7%	6,7%	4%	10,7%	28%	10,7%	100%	

Contacteren van politicus bij politieke factcheck

Net zoals bij gewone factchecks is het een goede gewoonte om bij politieke factchecks de gefactcheckte te contacteren. Het journalistieke principe van woord en wederwoord, waarbij de gefactcheckte de kans krijgt om zich te verklaren of verdedigen, moet ook in factchecks gerespecteerd worden. In elke factcheck zou aangegeven moeten worden dat de gefactcheckte een kans gekregen heeft om zich te verklaren. Deze indicator is ook gebruikt in de sectie over grondigheid. In deze alinea wordt dieper ingegaan op het onderscheid tussen politieke en niet-politieke factchecks. Bij niet-politieke factchecks wordt in 24,1% van de factchecks de gefactcheckte zichtbaar gecontacteerd, bij politieke factchecks ligt dit percentage iets hoger op 34,6% (Tabel 36). Er is dus een duidelijk verschil tussen politieke en niet-politieke factchecks. Van alle gefactcheckten worden politici vaker gecontacteerd.

Tabel 36: Gecontacteerde politici in factchecks

	<i>Gefactcheckte niet gecontacteerd</i>	<i>Gefactcheckte wel gecontacteerd</i>	<i>Totaal</i>
<i>Politieke factchecks</i>	65,3%	34,7%	75
<i>Niet-politieke factchecks</i>	75,9%	24,1%	415
<i>Totaal</i>	74,3%	25,7%	490

De algemene tendens is dat politieke partijen vaker niet dan wel zichtbaar gecontacteerd zijn in factchecks. Slechts in 34,7% van de politieke factchecks wordt de politicus gecontacteerd. Per politieke partij zien we een aantal opvallende verschillen tussen wie wel en wie niet gecontacteerd is (Tabel 37). Tegen de tendens in zijn er drie politieke partijen die dans ontspringen: PVDA, sp.a en Vlaams Belang. De eerste en tweede partij zijn vaker wel gecontacteerd dan niet, bij Vlaams Belang is er een evenwicht. Alle andere partijen zijn vaker niet gecontacteerd dan dat ze wel gecontacteerd zijn. CD&V komt als verliezer uit deze tabel, zij zijn in geen enkele factcheck zichtbaar gecontacteerd. Het is ook opvallend dat N-VA procentueel zelden zichtbaar gecontacteerd wordt, terwijl de partij het vaakst gefactcheckt wordt.

Tabel 37: Gecontacteerde politieke partijen in factchecks

<i>Politieke partij</i>	<i>Gefactcheckte niet gecontacteerd</i>	<i>Gefactcheckte wel gecontacteerd</i>	<i>Percentage wel gecontacteerd</i>	<i>Totaal</i>
<i>PVDA</i>	2	3	60%	5
<i>PS</i>	6	1	14,3%	7
<i>Sp.a</i>	6	7	53,8%	13
<i>Groen</i>	3	2	40%	5
<i>CD&V</i>	5	0	0%	5
<i>MR</i>	2	1	33,3%	3
<i>Open VLD</i>	5	3	37,5%	8
<i>N-VA</i>	16	5	23,8%	21
<i>Vlaams Belang</i>	4	4	50%	8
<i>Totaal</i>	49	26	34,7%	75

Transparantie over financiering op de website

Wie de factcheckorganisatie financiert, kan mogelijk invloed uitoefenen op de redactionele besluitvorming. Om als organisatie elke zweem van onpartijdigheid uit te sluiten, is het noodzakelijk hierover transparant te berichten op de website. Bij de Vlaamse geschreven media kan deze uitleg enkel gevonden worden op de website van Knack: “De Factchecker wordt per stuk en per onderzoek op freelancebasis vergoed. De financiering komt uit het algemene redactiebudget van Knack” (Knack, 2019).

Tabel 38: Transparantie over financiering

Medium	Informatie op de website (17/4/19)?
Knack	Ja
De Morgen	Nee
De Standaard	Nee
Het Belang van Limburg	Nee
Het Laatste Nieuws	Nee
Het Nieuwsblad	Nee

Transparantie over professionele achtergrond van medewerkers op de website

Wie de factchecks schrijft, heeft een grote invloed op de factcheck. Daarom is het belangrijk dat elke factcheckorganisatie helder en open is over haar methodes (indicator van transparantie) en over de professionele achtergrond van de medewerkers (indicator van onpartijdigheid). De vaststelling voor deze indicator is opnieuw dat Knack het enige medium is dat hierover communiceert (Knack, 2019). Per factchecker wordt op de website van Knack beschreven hoe lang de factchecker al aan de slag is bij Knack, wat de factchecker gestudeerd heeft en welke beroepen de factchecker reeds heeft uitgeoefend of nog steeds uitoefent.

Tabel 39: Transparantie over achtergrond medewerkers

Medium	Informatie op de website (17/4/19)?
Knack	Ja
De Morgen	Nee
De Standaard	Nee
Het Belang van Limburg	Nee
Het Laatste Nieuws	Nee
Het Nieuwsblad	Nee

Conclusie onpartijdigheid

Als het gaat over politieke factchecking valt het ten eerste op dat enkel Het Laatste Nieuws zich hierop toelegt. Iets meer dan 70% van de factchecks bij die krant gaan over Belgische politieke partijen. Bij

de andere Vlaamse geschreven media bedraagt dit percentage minder dan 30%. Een belangrijke kanttekening bij deze percentages is het feit dat slechts in 75 van de 490 gecodeerde factchecks de gefactcheckte een Belgische politicus is. Alle bevindingen in deze sectie moeten dus met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Het hoge percentage politieke factchecks van Het Laatste Nieuws wordt bijvoorbeeld berekend op de 14 factchecks die het medium publiceerde sinds 2012. De toekomst zal nog moeten uitwijzen hoe deze percentages evolueren. Het staat wel vast dat politieke factchecks in de lift zitten. Een stijgende trend is waargenomen aan de hand van deze data. Onpartijdigheid zal dus alleen maar in belang toenemen in de toekomst.

Ten tweede zijn er opmerkelijke verschillen vastgesteld tussen politiek linkse en rechtse partijen als het gaat over aantal factchecks. Rechtse partijen zijn tot op heden vaker gefactcheckt dan linkse partijen. Aan beide kanten van het politieke spectrum is er ook telkens één partij die meer gefactcheckt wordt dan de andere. Aan de rechterzijde is dit N-VA en aan de linkerzijde is dit sp.a. De verklaring kan gezocht worden bij de politieke partijen zelf en de factcheckwaardigheid van hun uitspraken, maar ook bij eventuele partijdigheid van journalisten. Dit zijn echter suggesties die niet gestaafd kunnen worden aan de hand van de verzamelde data.

Ten derde is het opvallend dat bij politieke factchecks de gefactcheckte iets vaker zichtbaar gecontacteerd wordt dan bij niet-politieke factchecks. Bij politieke factchecks is dit 34,6%, bij niet-politieke factchecks is dit 24,1%. Beide percentages liggen veel te laag voor wie de IFCN-criteria hoog in het vaandel draagt. 100% zou het streefdoel moeten zijn voor elke factchecker.

Ten vierde valt op dat het contacteren van politici die gefactcheckt worden ongelijk verloopt. CD&V is geen enkele keer zichtbaar gecontacteerd, terwijl sp.a en PVDA meer wel dan niet gecontacteerd worden. De meest gefactcheckte politieke partij is ook één van de minst gecontacteerde: N-VA. Om van onpartijdigheid te kunnen spreken zou deze ratio voor elke politieke partij ten minste dezelfde moeten zijn. Er is dus wel sprake van partijdigheid, maar op mediumniveau is de populatie te klein. In een ideale wereld wordt de (politieke) gefactcheckte altijd zichtbaar gecontacteerd. Hiermee wordt kritiek vermeden dat de gefactcheckte geen wederwoord of verklaring heeft kunnen bieden.

Een vijfde vaststelling is dat de informatie over de financiering van de factcheckers en hun professionele achtergrond zelden wordt toegelicht, nochtans een van de pijlers van het IFCN. De lezer hoort namelijk te weten wie de factcheck schrijft en welke professionele achtergrond de factchecker heeft om -opnieuw- alle kritiek op partijdigheid te vermijden. Het enige medium dat voldoet aan deze indicatoren is Knack, dat op haar website een uitgebreid overzicht biedt over de journalisten die de factchecks schrijven en transparant is over de financiering van de factcheck(er)s.

Het besluit luidt dat de Vlaamse factcheckers werk aan de winkel hebben. De balans tussen linkse en rechtse partijen is niet in evenwicht en bij het contacteren van de gefactcheckte zijn serieuze verschillen tussen de politieke partijen. Daarnaast is maar een medium transparant over haar factcheckers en over de financiering van haar organisatie: Knack.

5.2.4 Systematiek

In deze sectie wordt gekeken naar de werkwijze van de verschillende media. In voorgaande secties is gekeken naar grondigheid, transparantie en onpartijdigheid. In deze sectie ligt de focus op systematiek. Sommige indicatoren die eerder aangehaald zijn, komen hieronder opnieuw aan bod aangevuld met extra maatstaven zoals de standaardafwijking. De vraag stelt zich: komen de verschillende kenmerken van factchecks altijd voor of zelden. Bij voorgaande indicatoren is het gemiddelde vaak gebruikt, maar dat is een zwakke maatstaf voor consistentie en systematiek. De standaardafwijking is hier een goed meetinstrument voor. Het gemiddeld aantal bronnen, het gemiddeld aantal geschreven bronnen, het contacteren van de gefactcheckte en het aantal factcheckers per medium worden beschouwd als indicatoren voor systematiek.

Gemiddeld aantal bronnen

Het gemiddelde aantal bronnen dat vermeld wordt in de gecodeerde factchecks bedraagt 3,5 bronnen (Tabel 40). In de sectie over grondigheid is het gemiddelde per medium reeds besproken, alsook de evolutie van het gemiddelde doorheen de tijd. Er zijn grote verschillen tussen media. Indien het gemiddelde berekend wordt zonder de factchecks van Knack mee te tellen, zijn er gemiddeld 2,3 bronnen per factcheck. Als ook De Standaard weggelaten wordt bij het berekenen van het gemiddelde, daalt het naar 1,9 bronnen per factcheck. Dit gemiddelde is zeer laag. Knack is een uitschieter in vergelijking met de andere media en heeft gemiddeld 4,4 bronnen per factcheck. Het Jagerseffect speelt hier duidelijk. Het Belang van Limburg is ook een uitschieter met een zeer laag gemiddelde van 0,2 bronnen per factcheck. Als de standaardafwijking naast deze gemiddeldes wordt gelegd, valt op dat weinig media goed scoren. Een grote standaardafwijking betekent namelijk dat het gemiddelde geen helder beeld biedt op het geheel. In deze sectie wordt gekeken naar de systematiek. Hoe vaak vermelden de verschillende media voldoende bronnen en wanneer schieten ze tekort? Onder de tabel wordt hier dieper op ingegaan.

Tabel 40: Gemiddeld, minimum- en maximaantal gebruikte bronnen per factcheck per medium

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Gemiddeld aantal bronnen per factcheck</i>	<i>Minimumaantal bronnen</i>	<i>Maximumaantal bronnen</i>	<i>Standaardafwijking</i>
<i>Knack</i>	4,4	1	13	1,5
<i>De Morgen</i>	3,2	1	8	1,6
<i>De Standaard</i>	2,6	0	9	1,6
<i>Het Belang van Limburg</i>	0,2	0	2	0,5
<i>Het Laatste Nieuws</i>	2,7	0	5	1,4
<i>Het Nieuwsblad</i>	2,9	0	7	1,9
<i>Gemiddelde</i>	3,5			1,1

Minstens twee of drie bronnen vermelden

In plaats van te rekenen met de standaardafwijking is hieronder in Tabel 41 weergegeven hoeveel factchecks per medium minstens twee bronnen en minstens drie bronnen vermelden. Hoeveel bronnen gebruikt worden, is irrelevant in factchecking als de bronnen niet transparant vermeld zijn. Op het einde van de factcheck mag de lezer geen enkele twijfel meer hebben over wat de waarheid is en wat niet. Ook het aantal zichtbare bronnen speelt daar een rol in. In een eerder hoofdstuk is dit beschreven aan de hand van de these, antithese en synthese. De lezer zou minstens twee bronnen moeten krijgen en eigenlijk zelf drie. Uit de tabel kan afgeleid worden hoeveel factchecks per medium een tekort aan zichtbare bronnen hebben om kwaliteitsvol te zijn. De eerste gegevens die opvallen zijn deze van Knack en Het Belang van Limburg. Opnieuw zijn deze twee media de uitersten in de analyse. Knack heeft een zeer hoog percentage dat minstens drie bronnen vermeldt. 94,1% van de factchecks die in Knack gepubliceerd zijn, vermelden minstens drie bronnen. Bij Het Belang van Limburg is dit 0%. Ook andere media scoren hier niet bijster goed. Bij De Standaard en Het Laatste Nieuws vermeldt ongeveer de helft van alle factchecks minstens drie bronnen. Bij De Standaard vermeldt een vierde van alle factchecks zelfs minder dan twee bronnen. Ook Het Nieuwsblad scoort slecht. 28,6% van alle factchecks vermeldt minder dan twee bronnen, slechts 57,1% vermeldt minstens drie bronnen. Met een gemiddelde van 2,9 bronnen per factcheck lijkt Het Nieuwsblad goed te scoren op deze indicator, maar slechts 57,1% van hun factchecks vermeldt drie bronnen. Het is duidelijk dat Het Nieuwsblad een hoge standaardafwijking heeft. Behalve bij Knack liggen de

percentages van deze indicator te laag om te spreken van kwaliteitsvolle factchecks in Vlaamse geschreven media. Knack is het enige medium dat systematisch minstens drie bronnen vermeld in haar factchecks, bij de andere media zijn deze percentages zeer laag.

Tabel 41: Percentage factchecks dat minder dan twee of drie bronnen vermeld

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Percentage: minstens twee bronnen vermeld</i>	<i>Percentage: minstens drie bronnen vermeld</i>	<i>Gemiddeld aantal bronnen per factcheck</i>
<i>Knack</i>	97,8%	94,1%	4,4
<i>De Morgen</i>	88,9%	63%	3,2
<i>De Standaard</i>	75%	50,8%	2,6
<i>Het Belang van Limburg</i>	5,3%	0%	0,2
<i>Het Laatste Nieuws</i>	85,7%	50%	2,7
<i>Het Nieuwsblad</i>	71,4%	57,1%	2,9
<i>Gemiddelde</i>	83,3%	71,8	3,5

Gemiddeld aantal geschreven bronnen

In een factcheck probeert de factchecker alle puzzelstukken op tafel te leggen zodat de lezer zelf de puzzel kan maken. Geschreven bronnen zorgen ervoor dat de lezer thuis het onderzoek kan reproduceren, een niet-geschreven bron is niet te repliceren voor de lezer. In het hoofdstuk over transparantie is al aangetoond dat het gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck 1,1 bedraagt. In Tabel 42 wordt gekeken of er per medium verschillen zijn en wat de standaardafwijking is per medium. Hoe systematisch vermelden de media geschreven bronnen in hun factchecks? De Morgen heeft met 1,9 geschreven bronnen per factcheck, gemiddeld het hoogst aantal geschreven bronnen. Het Belang van Limburg heeft opnieuw het laagste gemiddelde. De verschillen tussen alle andere media zijn niet groot en schommelen tussen 1 en 1,9 geschreven bronnen per factcheck. Wanneer de standaardafwijking erbij genomen wordt, wordt duidelijk dat het hoge gemiddelde van De Morgen te danken is aan een grote variantie in de gecodeerde data. Een hogere standaardafwijking geeft aan dat er minder systematiek is in het medium. De Morgen en Het Nieuwsblad hebben de hoogste gemiddeldes, maar ook de hoogste standaardafwijkingen in de reeks. Concreet vermelden ze vaak geen geschreven bronnen ofwel meerdere. Ook de andere media hebben een standaardafwijking die bijna even veel is als hun gemiddelde. De conclusie over deze data is vrij simpel: alle media scoren

slecht op dit vlak. Vaak zijn er geen geschreven bronnen vermeld, soms meerdere. Er is duidelijk geen systematische aanpak bij het gebruik van geschreven bronnen.

Tabel 42: Gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck per medium

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Gemiddeld aantal geschreven bronnen per factcheck</i>	<i>Standaardafwijking</i>
<i>Knack</i>	1,2	0,9
<i>De Morgen</i>	1,9	1,4
<i>De Standaard</i>	1	1,2
<i>Het Belang van Limburg</i>	0,2	0,5
<i>Het Laatste Nieuws</i>	1,3	1,1
<i>Het Nieuwsblad</i>	1,5	1,5
<i>Totaal</i>	1,1	1,1

Contacteren van de gefactcheckte

Contact opnemen met de gefactcheckte is al aan bod gekomen bij twee andere indicatoren: grondigheid en onpartijdigheid. Van alle slechte resultaten heeft Knack de hoogste percentages. Bij het contacteren van de gefactcheckte zijn grote verschillen tussen de verschillende media (Tabel 43). Knack heeft het hoogste percentage (38,8%). Het Belang van Limburg en Het Nieuwsblad hebben het laagste (0%). Ook de andere media doen het niet goed op dit vlak. In deze sectie wordt de indicator gebruikt om te duiden dat de verschillende media niet systematisch vermelden dat ze de gefactcheckte gecontacteerd hebben. In elke factcheck zou de gefactcheckte zichtbaar gecontacteerd moeten zijn. Een resultaat van 100% op deze variabele is het streefdoel voor elke factchecker. Ook Knack, die het hoogst percentage heeft, scoort dus niet goed.

Tabel 43: Gefactcheckte zichtbaar gecontacteerd

<i>Medium van publicatie</i>	<i>Gefactcheckte is zichtbaar gecontacteerd</i>
<i>Knack</i>	38,8%
<i>De Morgen</i>	3,7%
<i>De Standaard</i>	12,9%
<i>Het Belang van Limburg</i>	0%
<i>Het Laatste Nieuws</i>	21,4%
<i>Het Nieuwsblad</i>	0%
<i>Gemiddelde</i>	25,7%

Conclusie systematiek

Op vlak van systematiek kunnen enkele opmerkelijke vaststellingen gemaakt worden. Ten eerste steekt Knack er vaak bovenuit in vergelijking met de andere media. Bij Knack hebben ze een bovengemiddeld aantal zichtbare bronnen per factcheck (4,4). 94,1% van hun factchecks bevat minstens drie bronnen. Het gemiddeld aantal geschreven bronnen van Knack ligt echter lager dan bij andere media, slechts 1,2 geschreven bronnen per factcheck. Het aantal geschreven bronnen per factcheck is bij alle media ondermaats. In de factchecks van Knack wordt het vaakst vermeld dat de gefactcheckte gecontacteerd werd, een gemiddelde dat bij andere media veel lager ligt en bij Het Nieuwsblad en Het Belang van Limburg zelfs nul bedraagt. Maar zelfs Knack is winnaar onder de verliezers. Op vlak van bronnen is er enkel bij Knack een systematische garantie van kwaliteit. Het Laatste Nieuws en De Morgen doen het niet slecht bij sommige variabelen, maar het algemeen beeld is onvoldoende. Het Belang van Limburg, Het Nieuwsblad en De Standaard missen het meest aan systematiek in hun factchecks.

6 Conclusie

Factchecking betekent letterlijk het controleren van feiten. In principe is het controleren van feiten één van de permanente taken van media. Waarom publiceren vele kranten tegenwoordig dan artikels met de titels ‘factcheck’? Laten de kranten hiermee uitschijnen dat in andere artikels de feiten niet gecontroleerd worden? Factchecking bestaat al lang in de journalistieke sector. De oorspronkelijke betekenis gaat over het verifiëren van bronnen voor dat artikels gepubliceerd worden (Graves & Amazeen, 2019). De nieuwe betekenis van factchecking is het analyseren en controleren van als feiten geponeerde claims in het nieuws. Vaak is het een *tool* om politici te controleren (Amazeen, 2013). Op het einde van de factcheck volgt een oordeel over de claim, een soort waarheidsscore. De trend startte in de Verenigde Staten in het begin van de jaren 2000 en waaide over naar andere landen wereldwijd. Ondertussen is factchecking een bekend begrip geworden en politici gebruiken het bijvoorbeeld als argument in debatten. ‘Het staat in een factcheck van krant X, controleer maar’ (VTM Nieuws, 2019). Maar bevatten factchecks wel altijd de waarheid? Om dat te garanderen is door het International Fact-Checking Network (IFCN) een *Code of Principles* opgemaakt, een leidraad voor kwaliteitsvolle factchecks (Poynter, 2018). Als factcheckorganisatie kan je vragen aan het IFCN om te bevestigen dat de organisatie volgens de regels van de kunst factchecks schrijft en publiceert. Wie voldoet aan de voorwaarden van de leidraad, krijgt een officieel IFCN-vinkje. De ultieme garantie dat de factchecks van die organisatie voor kwaliteit staan.

Ook in Vlaanderen is factchecking populair. Verschillende websites en nieuwsmedia publiceren factchecks waarin ze uitspraken controleren op hun waarheidsgehalte. In Knack, De Standaard, De Morgen, Het Belang van Limburg, Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad verschijnen artikels met het label ‘factcheck’. Maar staat dat label wel garant voor kwaliteit? Gebruiken of misbruiken de Vlaamse geschreven media dit label?

In Vlaanderen is nog geen onderzoek gedaan naar factchecking. Voor dit onderzoek zijn alle factchecks die verschenen zijn in de genoemde media verzameld en gecodeerd. In totaal zijn 572 factchecks gevonden, verschenen tussen 1 januari 2012 en 17 april 2019. Het resultaat is de eerste databank in Vlaanderen die alle verschenen factchecks in geschreven media bevat. Vervolgens worden volgende onderzoeksvragen gesteld: wat is de kwaliteit van deze factchecks? En wat kan de verschillen in kwaliteit verklaren?

Aan de hand van de regels van het IFCN zijn vier indicatoren van kwaliteit onderzocht: grondigheid, transparantie, onpartijdigheid en systematiek. Voor elke indicator van kwaliteit wordt ook gezocht naar factoren die de verschillen in kwaliteit kunnen verklaren. Hieronder wordt per indicator een

bondige conclusie geformuleerd en zo wordt de eerste onderzoeksvraag beantwoord: Wat is de kwaliteit van factchecks verschenen in Vlaamse geschreven media?

Op vlak van grondigheid is gekeken naar het aantal bronnen dat per factcheck vermeld wordt en naar de kwaliteit van die bronnen. Ook is onderzocht hoe vaak factchecks vermelden dat de gefactcheckte gecontacteerd is. Het gemiddeld aantal bronnen per factcheck is 3,5 en dat lijkt goed. Alleen is hier sprake van een serieus 'Jagerseffect'. Jan Jagers is de vaste factchecker van Knack en door de grote hoeveelheid factchecks die Knack al publiceerde, trekt Jagers het algemeen gemiddelde ver omhoog. Hetzelfde besluit is van tel voor de kwaliteit van de bronnen. Knack is opnieuw de beste leerling van de klas en laat de anderen ver achter zich. De Standaard doet het ook niet slecht. Het Belang van Limburg vermeldt amper bronnen, dus ook amper kwaliteitsvolle bronnen. De gefactcheckte contacteren wordt door Het Belang van Limburg en Het Nieuwsblad nooit gedaan. De Morgen, De Standaard en Het Nieuwsblad doen het amper. Knack doet het in vier op de tien factchecks, wat eigenlijk nog altijd te weinig is. Kortom, in dit onderzoek zijn de algemene gemiddeldes goed op vlak van grondigheid. Er is echter een grote vertekening in de data door de grote hoeveelheid factchecks van Knack, het Jagerseffect. Ook De Standaard gaat grondig te werk, behalve bij het contacteren van de gefactcheckte. Op deze indicatoren doen alle media het slecht, ook Knack

Over transparantie is veel te zeggen. Een conclusie formuleren op het einde van de factcheck is niet vanzelfsprekend voor alle media. Het is nochtans uitstekend om op het einde van de factcheck het voorgaande samen te vatten en te argumenteren waarom voor een bepaald oordeel is gekozen. De Standaard en Knack formuleren bijna altijd een conclusie. De Morgen, Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad en Het Belang van Limburg doen dit vaker wel dan niet en schommelen tussen 74% en 90%. Hetzelfde geldt voor de aanwezigheid van een oordeel op het einde van de factcheck. De Standaard en Knack doen dit bijna altijd. Ook Het Belang van Limburg heeft bijna altijd een oordeel. Daartegenover geeft Het Nieuwsblad slechts in 28,6% van haar factchecks een duidelijk oordeel. Ook geschreven bronnen zijn een belangrijke indicator voor transparantie. Ongeschreven bronnen kan de lezer niet raadplegen en controleren, omdat het vaak gesprekken of getuigenissen van experts zijn. Proportioneel worden meer geschreven bronnen gebruikt doorheen de jaren, maar het algemeen gemiddelde van 1,1 geschreven bronnen per factcheck blijft te laag. In tegenstelling tot andere analyses is het gemiddelde van Knack niet het hoogste, maar dat van De Morgen. Desalniettemin is er een algemene armoede aan geschreven bronnen. Een transparante factcheckorganisatie publiceert op haar website informatie over de gebruikte methodes bij factchecking, over een correctiebeleid en over de organisatiestructuur. Op de websites van de verschillende media is weinig informatie te vinden. Behalve Knack en Het Laatste Nieuws vermelden alle media hierover niets. Over de structuur van de organisatie wordt bij geen enkel medium bericht. Kortom, op vlak van transparantie is er werk

aan de winkel. Er worden te weinig geschreven bronnen vermeld, in alle media. Knack doet het opnieuw beter dan de rest en is opnieuw het enige medium dat haar lezers goed informeert over de methodologie en het correctiebeleid van de factchecker.

Partijdigheid hoort niet thuis in factchecking. Een factcheck moet garant staan voor objectiviteit en transparantie. Enkel wanneer onpartijdigheid een zekerheid is, kan de lezer op het einde van de factcheck overtuigd zijn van het oordeel van de auteur. Om dit te controleren is gekeken naar de verschillende Belgische politieke partijen en hoe vaak zij gefactcheckt worden. Met een populatie van slechts 75 factchecks kan er enkel voorzichtig veralgemeend worden. Op mediumniveau is Het Laatste Nieuws de koploper op vlak van politieke factchecking. In totaal publiceerden ze minder politieke factchecks dan De Standaard of Knack, maar in verhouding tot hun eigen totaal gaat meer dan 70% van hun factchecks over Belgische politici. Bij Knack en De Standaard is dit veel minder. Op partijniveau is N-VA de koploper. Bijna een op drie politieke factchecks gaat over de partij. Er is ook een duidelijk verschil tussen linkse en rechtse partijen. Waarom rechtse partijen vaker gefactcheckt worden dan linkse kan niet aangetoond worden in dit onderzoek. Daarnaast is het contacteren van de gefactcheckte ook elementair bij politieke factchecks. Het valt op dat dit vaker gebeurt bij politieke factchecks dan bij niet-politieke factchecks. Niettemin zijn beide percentages onvoldoende, 100% zou de maatstaf moeten zijn. Wanneer gekeken wordt per partij, zijn er opvallende verschillen. CD&V is nooit gecontacteerd wanneer de partij gefactcheckt werd, terwijl sp.a en PVDA vaker wel dan niet gecontacteerd zijn. De meeste gefactcheckte partij is ook van één van de minst gecontacteerde: N-VA. Er is wel degelijk partijdigheid op vlak van politieke factchecks, maar op mediumniveau zijn de aantallen te klein om hierover te besluiten. Ten slotte kan partijdigheid bij media ook beperkt worden door transparant te communiceren over de financiering van de factcheckers en hun professionele achtergrond. Wie de factcheckers betaalt en wat hun achtergrond is, kan een invloed hebben op hun publicaties. Om kritiek op partijdigheid te vermijden is transparantie hierover aangeraden. Het enige medium dat dit doet is, opnieuw, Knack. Op haar website biedt ze uitgebreid informatie over alle factcheckers en legt ze uit hoe deze betaald worden. Kortom, op vlak van onpartijdigheid is de kwaliteit van de factchecks niet goed. Er is een duidelijke ideologische bias tussen linkse en rechtse partijen, en sommige partijen worden opvallend vaker gecontacteerd andere. Opnieuw speelt hier het Jagerseffect, want Knack doet het gemiddeld beter dan de andere media. Ook de garantie van onpartijdigheid, door transparant informatie op de website aan te bieden over de financiering en de professionele achtergrond van de factcheckers, wordt enkel door Knack in acht genomen.

In de laatste sectie is gekeken naar systematiek. Hoe systematisch gaan de media te werk? Eerder is al aangetoond dat ze niet altijd de gefactcheckte contacteren. De gefactcheckte wordt dus systematisch te weinig gecontacteerd. Ook de goede gewoonte om minstens drie bronnen te

vermelden wordt te weinig gedaan bij sommige media. In 94,1% van de factchecks van Knack worden minstens drie bronnen vermeld. Kortom, over systematiek zijn de besluiten duidelijk. De factchecker van Knack steekt met kop en schouders uit boven de andere media als het gaat over de hoeveelheid vermelde bronnen. Zoals eerder gezegd, vermelden alle media te weinig geschreven bronnen en wordt de gefactcheckte te weinig gecontacteerd, ook bij Knack.

De tweede onderzoeksvraag probeert de verschillen in kwaliteit te achterhalen. Ook hier geeft het onderzoek een antwoord op. Het is zeer duidelijk dat het medium van publicatie de grootste verklaring is van kwaliteit bij factchecks. De factchecks van Knack zijn kwalitatief de beste, de factchecks van Het Belang van Limburg de slechtste.

Knack gaat systematisch, grondig en transparant te werk en geeft op haar website veel informatie. De Morgen publiceerde goede factchecks onder De Feitenrechter, maar sindsdien ontbreekt het aan grondigheid en systematiek. De Standaard gaat wel grondig te werk, maar op vlak van transparantie en systematiek doet de krant het niet goed. Het Belang van Limburg benoemt de artikels als factchecks, maar dat zijn ze niet. Zonder zichtbare bronnen en zonder transparantie is het artikel gewoon de mening de auteur. De lezer kan niets controleren. De krant misbruikt het label factcheck. Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad doen het niet goed op vlak van grondigheid, transparantie en systematiek. Na Het Belang van Limburg zijn de factchecks in deze twee media het minst kwalitatief. Het enige medium dat heldere informatie verschaft over haar factchecks is Knack. Het Laatste Nieuws biedt amper informatie en de andere media bieden niets. Ten slotte doen alle media het niet goed op vlak van politieke onpartijdigheid.

De conclusie luidt dat factchecking aan een opmars bezig is sinds haar ontstaan, maar dit ging niet gepaard met kwaliteit. Enkel Knack heeft een systematische aanpak die een minimum aan grondigheid, transparantie en onpartijdigheid garandeert. Maar ook voor Knack zijn er onvoldoendes, zoals het aantal geschreven bronnen dat vermeld wordt of het contacteren van de gefactcheckte. Andere media doen het op sommige variabelen goed en op andere slecht. De Standaard zit in de hogere middenmoot, De Morgen in het midden van de middenmoot en Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad bengelen onderaan. Het Belang van Limburg benoemt de artikels als factchecks maar dat zijn ze niet. Om dit onderzoek te besluiten, kunnen we zeggen dat niet alle factchecks, écht factchecks zijn.

7 Discussie

Een mogelijke oplossing bij de bestrijding van *fake news* is de intrede van factchecking. Door alle puzzelstukken op tafel te leggen, kan de lezer zelf de puzzel maken met behulp van de auteur. Voor kwaliteitsvolle factchecks zijn echter enkele voorwaarden, waar een hele resem factchecks duidelijk niet aan voldoen. Niet alle factchecks zijn dus factchecks. Het gevolg is dat kwaliteitsvolle factchecks onder dezelfde noemer geplaatst kunnen worden als niet-kwaliteitsvolle. Het antwoord op de onderzoeksvraag ‘Wat is de kwaliteit van factchecks gepubliceerd in Vlaamse geschreven media?’ is dus genuanceerd en tegelijk veroordelend. De kwaliteit van factchecks is bij één medium bijna altijd goed: Knack. Bij De Standaard, Het Nieuwsblad, De Morgen en Het Laatste Nieuws zijn de factchecks soms goed. Bij Het Belang van Limburg zijn de factchecks geen factchecks. De verschillen in kwaliteit worden vooral bepaald door het medium waarin ze verschenen en niet het jaar van publicatie.

De vraag stelt zich waarom sommige media er wel in slagen en andere niet om kwaliteitsvolle factchecks te publiceren. Een verklaring kan gevonden worden bij tijdsinvestering. Een goede factcheck vereist veel tijd. Waar de journalist voor een nieuwsbericht kan schrijven vanuit zijn ervaring en verzamelde kennis, moet die bij een factcheck actief op zoek naar verschillende bronnen. Factchecking is intensief en wie het goed wilt doen, is er veel langer aan bezig dan bij het schrijven van een artikel (Graves, 2016).

Daarnaast valt het op politieke factchecking niet frequent voorkomt in Vlaamse geschreven media. Dat is opmerkelijk, want in de VS wordt verondersteld dat factchecking bijna altijd gaat over uitspraken van politici. Enkel Het Laatste Nieuws publiceert meer politieke factchecks dan niet-politieke factchecks. Vervolgonderzoek bij de verschillende media is aangeraden om de motieven van deze evolutie te achterhalen.

Uit het huidig onderzoek blijkt dat factchecking in de Vlaamse geschreven media een aantal ernstige tekorten vertoont. Er worden te weinig bronnen vermeld en er wordt geen informatie gegeven over de factcheckers, de organisatie of de procedure. Er is een grote uitzondering op deze vaststelling: Knack. Factchecker Jan Jagers voldoet aan bijna alle regels van de kunst.

7.1 Beperkingen in het onderzoek

De lezer moet er rekening mee houden dat deze studie gebaseerd is op de codering van een onderzoeker. Tijdens het onderzoek is geen gebruik gemaakt van een mede-onderzoeker die dezelfde factchecks codeert om zo de *intercoder reliability* te berekenen. Vanwege deze beperkingen zijn een aantal variabelen niet meegenomen in de analyse.

Het gaat voorbij aan het doel van deze studie om inhoudelijke kwaliteit van factchecks te onderzoeken. De resultaten van deze masterproef geven geen beeld over de leesbaarheid of toegankelijkheid van de verzamelde factchecks. Vooral vormelijke aspecten zijn in dit schrijven aan bod gekomen.

Deze studie behandelt enkel geschreven factchecks van Vlaamse geschreven media. Het beeld van factchecking in Vlaanderen is echter breder dan de geschreven media. Zo zijn al veel factchecks uitgevoerd op televisiezenders en op nieuwswebsites. Deze zijn echter niet meegenomen in de analyse.

7.2 Suggesties voor vervolgonderzoek

Factchecking is een journalistiek genre dat aan bekendheid toeneemt sinds het ontstaan. Ook in Vlaamse geschreven media is de stijgende trend onderzocht in deze masterproef. Verder onderzoek naar dit onderwerp zou kunnen focussen op de verdere evolutie van deze trend.

Daarnaast vonden er verkiezingen plaats in Vlaanderen tijdens het schrijven van deze masterproef. De auteur en promotor merkten tijdens het schrijven van de masterproef dat factchecking actiever en politieker werd naarmate de verkiezingsdag naderde. Een volgend verkennend onderzoek kan dieper ingaan op politieke factchecks. Niet alleen inhoudelijk, maar ook wanneer en hoe vaak politieke factchecks voorkomen is een interessante materie voor vervolgonderzoek.

Verder onderzoek zou de ware factcheckers beter en uitvoeriger kunnen bestuderen. De data in dit onderzoek bestaat uit alle artikels van de geselecteerde media die het label 'factcheck' gebruiken. Dit levert data op die niet altijd door de krantenredactie zelf geschreven is. Zo werden bij De Morgen of Het Nieuwsblad factchecks gepubliceerd die geschreven zijn door verbonden buitenlandse kranten. Bij Het Laatste Nieuws zou de Pinokkiotest beschouwd kunnen worden als een ware factchecker. Het is een duidelijk initiatief van het medium om zich hierop toe te leggen. Ook de rubriek 'factchecker' van Knack valt onder de noemer van ware factchecker. Het is dus interessant om vervolgonderzoek uit te voeren naar de eigen labels van media.

Vervolgonderzoek dient uitgevoerd te worden om na te gaan of factchecks op (nieuws)websites kwaliteitsvol zijn. Enkele websites zijn opgericht met het loutere doel om te factchecken zoals factcheck.vlaanderen. Een aantal websites publiceren enkel factchecks die geschreven zijn door studenten journalistiek. Verder onderzoek naar factchecks op deze websites is nodig.

Dit onderzoek is kwantitatief van aard. Om een volledig beeld van factchecking in Vlaanderen te krijgen, is aanvullend onderzoek nodig waarin factcheckers geïnterviewd worden. Alleen zo kan inzicht verworven worden in het proces dat schuilgaat achter het tot stand komen van de factcheck.

Bibliografie

- Adair, B., & Stencel, M. (2016, 22 juni). *How We Identify Fact-Checkers*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van <https://reporterslab.org/how-we-identify-fact-checkers/>
- Adair, Bill. (2016, 22 juni). *Snapshot of fact-checking around the world, July 2015*. Geraadpleegd 17 mei 2019, van <https://reporterslab.org/snapshot-of-fact-checking-around-the-world-july-2015/>
- Amazeem, M. A. (2015, 3 juni). Sometimes political fact-checking works, sometimes it doesn't. *The Washington Post*. Geraadpleegd van https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?destination=%2fnews%2fmonkey-cage%2fwp%2f2015%2f06%2f03%2fsometimes-political-fact-checking-works-sometimes-it-doesnt-heres-what-can-make-the-difference%2f%3f&utm_term=.b66d9ff50254
- Amazeem, M.A. (2013). *Making a difference? A critical assessment of fact-checking in 2012*. Geraadpleegd van https://static.newamerica.org/attachments/10215-making-a-difference/Amazeem_-_A_Critical_Assessment_of_Factchecking.4a3289cb3fcd4a8faf0d94f40ebcdc35.pdf
- Amazeem, Michelle A. (2017). Journalistic interventions: The structural factors affecting the global emergence of fact-checking. *Journalism: Theory, Practice & Criticism*.
- AP Hogeschool. (2019, 1 maart). *Studenten Journalistiek factchecken Europese verkiezingen*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van <https://www.ap.be/artikel/studenten-journalistiek-factchecken-europese-verkiezingen>
- Belgische expertengroep inzake fake news en desinformatie. (2018). *Verslag van de Belgische expertengroep inzake fake news en desinformatie*. Geraadpleegd van <https://alexanderdecroo.be/expertengroep-formuleert-aanbevelingen-aanpak-fake-news/>
- Chalaby, J. K. (1996). Journalism as an Anglo-American Invention. *European Journal of Communication, 11*(3), 303–326. <https://doi.org/10.1177/0267323196011003002>
- Comparative Agendas Project. (z.d.). Geraadpleegd 14 mei 2019, van https://www.comparativeagendas.net/datasets_codebooks

- Duke Reporters' Lab. (z.d.). *Fact-Checking*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van <https://reporterslab.org/fact-checking/>
- Duke Reporters' Lab. (2018, 23 maart). *Duke Reporters' Lab*. Geraadpleegd 16 mei 2019, van <https://reporterslab.org/>
- Erasmushogeschool Brussel. (z.d.). *Studenten Journalistiek Erasmushogeschool Brussel factchecken Vlaamse kranten*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van <https://factcheckers.ehb.be/>
- EU Factcheck. (z.d.). *EU Factcheck*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van <https://eufactcheck.eu/>
- Europese Commissie. (2018). *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*. Geraadpleegd van <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>
- FactCheck.org*. (z.d.). Geraadpleegd 16 mei 2019, van <https://www.factcheck.org/>
- Funke, D. (2018, 23 juni). *ICYMI: Here are all the notes you need from Global Fact 5*. Geraadpleegd 17 mei 2019, van <https://www.poynter.org/fact-checking/2018/icymi-here-are-all-the-notes-you-need-from-global-fact-5/>
- Graves, L. (2013). *Deciding What's True: Fact-Checking Journalism and the New Ecology of News*. Geraadpleegd van <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8XG9Z7C>
- Graves, L., & Cherubini, F. (2016). *The rise of fact-checking sites in Europe*. Geraadpleegd van <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/rise-fact-checking-sites-europe>
- Graves, L., Nyhan, B., & Reifler, J. (2016). Understanding Innovations in Journalistic Practice: A Field Experiment Examining Motivations for Fact-Checking. *Journal of Communication*, 66(1), 102–138. <https://doi.org/10.1111/jcom.12198>
- Graves, Lucas. (2016). Anatomy of a Fact Check: Objective Practice and the Contested Epistemology of Fact Checking. *Communication, Culture & Critique*, 10(3), 518–537. <https://doi.org/10.1111/cccr.12163>
- Graves, Lucas, & Amazeen, M. A. (2019). Fact-Checking as Idea and Practice in Journalism. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.808>

Het Laatste Nieuws. (2018, 1 juni). *Pinokkio-test: wat kan u vertrouwen van wat politici beweren?*

Geraadpleegd 1 juni 2019, van <https://www.hln.be/nieuws/pinokkio-test-wat-kan-u-vertrouwen-van-wat-politici-beweren~a8dece4c/>

Holan, Angie Drobic. (2018, 12 februari). *The Principles of the Truth-O-Meter: PolitiFact's*

methodology for independent fact-checking. Geraadpleegd 17 mei 2019, van <https://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifact-methodology-i/>

International Fact-Checking Network. (2019, 26 april). Geraadpleegd 16 mei 2019, van

<https://www.poynter.org/ifcn/>

Jackson, B. (2012, 21 december). *Firefighters, Fact-Checking and American Journalism -*

FactCheck.org. Geraadpleegd 16 mei 2019, van <https://www.factcheck.org/2012/12/firefighters-fact-checking-and-american-journalism/>

Jagers, J. (2018, 1 augustus). Bill Adair over deepfake video's, WhatsApp en de neutrale waarheid.

Knack, 31. Geraadpleegd van <https://www.knack.be/nieuws/wereld/politici-verkopen-minder-leugens-als-ze-weten-dat-ze-worden-gefactcheckt/article-longread-1179255.html>

Kessler, G. (z.d.). *Fact Checker - The Washington Post*. Geraadpleegd 16 mei 2019, van

<https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/>

Kessler, G. (2014, 13 juni). The global boom in political fact checking. *The Washington Post*.

Geraadpleegd van https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2014/06/13/the-global-boom-in-fact-checking/?utm_term=.f629c39b6c85

Kessler, Glenn. (2019, 7 mei). *President Trump's claim that Puerto Rico 'has been given' \$91 billion*.

Geraadpleegd 19 mei 2019, van https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?destination=%2fpolitics%2f2019%2f05%2f07%2fpresident-trumps-claim-that-puerto-rico-has-been-given-billion%2f%3futm_term%3d.5a92535a3ab9&utm_term=.5a92535a3ab9

Knack. (2019, 6 maart). *Alles wat u moet weten over de Factchecker van Knack*. Geraadpleegd 1 juni

2019, van https://www.knack.be/nieuws/factchecker/alles-wat-u-moet-weten-over-de-factchecker-van-knack/article-longread-1437751.html?cookie_check=1559400456

- Krugman, P. (2011, 20 december). Politifact R.I.P. *The New York Times*. Geraadpleegd van <https://krugman.blogs.nytimes.com/2011/12/20/politifact-r-i-p/>
- Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., ... Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science*, 359(6380), 1094–1096. <https://doi.org/10.1126/science.aao2998>
- Marietta, M., Barker, D. C., & Bowser, T. (2015). Fact-Checking Polarized Politics: Does The Fact-Check Industry Provide Consistent Guidance on Disputed Realities? *The Forum*, 13(4), 577–596. <https://doi.org/10.1515/for-2015-0040>
- Mooijman, R. (2019, 30 maart). Factcheck: ‘Loonsverhoging voor 90 procent naar staat’. *De Standaard*. Geraadpleegd van http://www.standaard.be/cnt/dmf20190329_04289662
- PolitiFact*. (z.d.). Geraadpleegd 16 mei 2019, van <https://www.politifact.com/>
- Poynter. (z.d.-a). *IFCN Code of Principles*. Geraadpleegd 17 mei 2019, van <https://ifcncodeofprinciples.poynter.org/signatories>
- Poynter. (z.d.-b). *IFCN Code of Principles*. Geraadpleegd 17 mei 2019, van <https://ifcncodeofprinciples.poynter.org/know-more/the-commitments-of-the-code-of-principles>
- Poynter. (2018, 13 juli). *What’s the code of principles of the International Fact-Checking Network?* [YouTube]. Geraadpleegd 17 mei 2019, van <https://www.youtube.com/watch?v=72-78vidh14>
- Snopes*. (z.d.). Geraadpleegd 16 mei 2019, van <https://www.snopes.com/>
- Stencel, M., & Griffin, R. (2018, 23 februari). *Fact-checking triples over four years - Duke Reporters’ Lab*. Geraadpleegd 16 mei 2019, van <https://reporterslab.org/fact-checking-triples-over-four-years/>
- Swire, B., Berinsky, A. J., Lewandowsky, S., & Ecker, U. K. H. (2017). Processing political misinformation: comprehending the Trump phenomenon. *Royal Society Open Science*, 4(3). <https://doi.org/10.1098/rsos.160802>

- Ummelen, B. (2009). *Journalistiek in diskrediet*. Geraadpleegd van <https://www.scribd.com/document/115879384/Burger-Dersjant-Pleijter-2009-Factcheckers-Lopen-Achter-de-Feiten-Aan>
- Van Horenbeek, J. (2018, 9 oktober). *De Morgen: 1,5 miljoen euro om fake news gemakkelijker te ontmaskeren*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van <https://alexanderdecroo.be/15-miljoen-euro-om-fake-news-gemakkelijker-ontmaskeren-morgen/>
- Vlaams Journalistiek Fonds. (2018, 10 december). *500.000 euro subsidie voor innoverende journalistiek*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van <https://www.vlaamsjournalistiekfonds.be/500000-euro-subsidie-voor-innoverende-journalistiek>
- VRT NWS. (2014, 10 maart). *Mis niets van de verkiezingen via www.deredactie.be/vk14*. Geraadpleegd 18 mei 2019, van https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2014/03/10/mis_niets_van_deverkiezingenviawwwderedactiebev14-1-1903664/
- VTM Nieuws. (2019, 21 mei). *“Het Grote Gelddebat” van VTM Nieuws*. Geraadpleegd 27 mei 2019, van <https://myprivacy.medialaan.be/?siteKey=yL4sw05CSCQsdU0d&callbackUrl=https%3a%2f%2fnieuws.vtm.be%2fprivacywall%2fcallback%3foriginalUrl%3d%25252fpolitiek%25252fherbe-kijk-het-grote-gelddebat-van-vtm-nieuws>
- Waisbord, S. (2013). *Reinventing Professionalism: Journalism and News in Global Perspective*. Malden, MA: Polity Press.

Bijlagen

Bijlage 1: beroepscategorieën

Kennisinstelling

Bedrijf, financiën, marketing of ondernemer

Belangenorganisatie of internationale organisatie

Kunst, cultuur en entertainment

Media en journalistiek

Overheid

Religieus

Sport

Vrije beroepen en specialisten

Mutualiteit

Rest

CD&V

N-VA

Groen

PVDA

sp.a

Open VLD

PS

MR

cdH

Vlaams Belang

Politiek rest
